

HELIKON

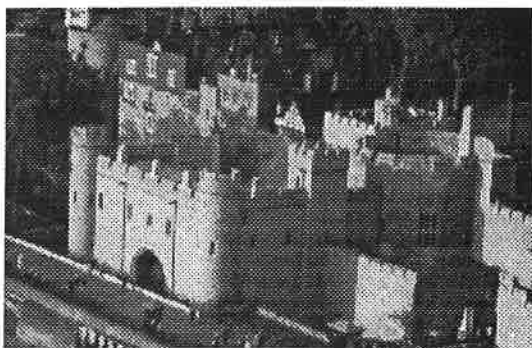
SUOMEN ATEENAN-INSTITUUTIN YSTÄVIEN YHDISTYS r.y.
FÖRENINGEN FINLANDS ATHENINSTITUTS VÄNNER r.f.
VILLA LANTEN YSTÄVÄT/VILLA LANTES VÄNNER r.y.

JÄSENLEHTI
MEDLEMSBLAD

1/1996

ENITEN VALINNAN VARAA!

61 KOHDETTA

Rantalomia, kaupunkilomia, eksoottisia kaukomatkoja, mieleenpainuvia kiertomatkoja...

VIIKONLOPPULOMIA, VIIKON, KAHDEN JA KOLMEN VIIKON LOMIA
Lomasipituuden suhteen riittää valinnan varaa. Tavanomaisten viikon ja kahden viikon matkojen rinnalla on ohjelmassamme myös viikonloppumatkoja ja viiden päivän matkoja Euroopan suurkaupunkeihin sekä pitkiä, rentouttavia kolmen viikon matkoja.

MONIPUOLISIA LOMAYHDISTELMIÄ

Jos haluat todella monipuolisen lomakokemuksen, yhdistä samaan matkaan vaikkapa rantaloma ja kaupunkiloma tai kiertomatka!

KIERTOMATKOJA

Valittavanasi on viisi upeaa kiertoa: Shakespearen maisemista kuninkaalliseen Windsoriin, Loiston aikojen ja elämysten Espanja, Antiikin ja jumalten Kreikka, Maalauksellisten maisemien Etelä-Kiinasta Hongkongin

sykkeeseen sekä Keisarien Kiina -kiertomatka.

SUNSAIL-PURJEHDUSLOMIA

SunSail-purjehduslomat sekä goulet-huvijahtilomat ovat kiehtovan merihenkisiä vaihtoehtoja perinteiselle hotellilomalle. SunSail-lomalla purjehdit Välimeren huippuolosuhteissa – Turkin luonnonkauniilla rannikolla.

Aurinkomatkat vie sinut upeisiin kohteisiin, asut viihtyisässä hotellissa, saat monipuolisia opaspalveluja suomen kielellä, teet upeita retkiä ja lennät mukavasti Finnairin koneella.

HELSINKI
Aleksi 38
90-1233 233

TAMPERE
Teatteritalo
Hämeenkatu
931-2237 220

TURKU
Aurakatu 8
KOP-kolmio
921-2336 161

LAHTI
Torikatu 3
918-7340 456

OULU
Pakkahuoneen-
katu 10
981-374 022

HELIKON

JÄSENLEHTI – MEDLEMSBLAD

N:o 1 – 1996

SISÄLTÖ – INNEHÅLL

Finländska gravar i Rom. foton A. Sundberg	s. 2
Helikonin Lukijoille	3
Capitoliumin Triadi	L. Pietilä-Castrén 4
Antikythera-fyndet	B. Huldén 8
Aristoteleen Mitali	T. Talvio 12
Nordiska arkeologer	B. Forsén 14
Paestumin vastalöyd.	C.H. Ericsson 18
Villa Papa-Giulio museo	C.H. Ericsson 21
Yhdistysten johtokunnat y.m.	24–25
Kirjallisuutta:	
– matkaopas Turkin historiaan	P. Jyrkänkallio 27
– Gregorovius: Wanderjahre	CHE 28
– Bluffarin viinikäsikirja	A. Kuusinen 29
Matkojen varrelta	
Rooman ympärist. viinejä	A. Kuusinen 31

TOIMITUSKUNTA – REDAKTIONSRÅD

Ericsson, Chr. H.	professori
Jyrkänkallio, Paul	suurlähettiläs

päätoimittaja – huvudredaktör
Ericsson, Chr. H.

Helikon on molempien yhdistysten yhteisesti julkaisema aikakauslehti, joka jaetaan niiden rekisteröidyille jäsenille. Julkaisu ei ole tilattavissa, mutta irtonumeroita saa yhdistysten sihteereiltä.

Tidskriften utges av de två föreningarna gemensamt och distribueras till registrerade medlemmar. Prenumerationer emottages inte, men lösnummer kan erhållas genom föreningarnas sekreterare.

Kirjoituksia saa lainata julkaistavaksi lähteeseen viittaamalla.
Artiklar kan lånas för publicering om källan angives.

Kansikuva: Veijin Apollon: Villa Papa Giuliossa
Pärm bild: Apollon fr. Veij: Villa Papa Giulio Museet

Carl Michael 1869-1871, Valter Fredrik 1871-1872; Maria död 1873, samtliga minderåriga barn till skulptören Valter Runeberg (1838-1920) och Lina Elfving. Valter R. arbetade i Rom åren 1862-65, 1867-72 och 1873-76 där han upprätthöll ett eget hem för familjen, men där allmänna hygieniska förhållanden, sjukdomar och malaria bildade en för spädbarn livshotande miljö, och där endast ett fåtal läkare representerade dåtida Nord-Europeisk nivå. - Den 1876 i Rom avlidne Victor Hovings klassicistiska gravsten är ett av Skulptörens sista arbeten från Rom-åren.

Malm, Carl Olof August, 1910-1987. Född i Helsingfors, ekonom från Kauppakorkeakoulu och tidigast verksam vid Finska Pappersbruks-Föreningen eller de andra försäljningsföreningarna i Helsingfors, tog del i våra krig och befordrades till kapten. Efter krigen tjänstgjorde han såsom handelsattaché i Väst-Tyskland, där en reguljär ambasad inte existerade, blev vice-konsul, resp. full konsul, i Frankfurt am Main, men verkade samtidigt för den finska träförädlingsindustrins exportintressen. Pensionerades 1963 och överflyttade då till Rom. Död här 1987; hustru Estelle levde till 1992.

Takanen, Johannes, 1849-1885. Skulptör född i Virolahti socken i Östra Finska Viken, var en naturbegåvning vars kapacitet tidigt observerades och som med lokalt insamlade medel gavs studiemöjligheter i Viborg, Helsingfors och Köpenhamn, där han studerade vid Konstakademien med H.V. Bissen såsom lärare. 1873 bosatte han sig i Rom permanent, gifte sig med en romarinna och återvände till hemlandet endast kortvarigt. Han arbetade främst i marmor och utförde dels monumental friskulptur, dels porträttkonst. Hans konst blev mycket populär i hemlandet (men utfördes i Rom) under 1800-talets slut, representerad av gipskopior i stor skala i stadshem och på herrgårdar. Död i Rom 1885.

Hoving Carl Isak Victor 1846-1876. Född i Salems socken i Sverige i små omständigheter, överflyttade till Östra Finland och arbetade målmedvetet upp sig i Viborgs affärsliv, främst med traditionell trävaruhandel, och vann burskap i staden 1843. Han upprätthöll bl.a. också en bokhandel, och visade starka kulturintressen gällande främst bildkonsten. Sedan han i Viborg skapat en stabil förmögenhet inledde han ett mecenatskap som tidigast innebar resestipendier till yngre konstnärer, men som efter hans död i Rom 1876 två år senare avlöstes av en betydande donation till Finska Konstföreningen, vilken blev av stor betydelse för det kapital - fattiga Storfurstendörets konstliv - Hans klassicistiska gravsten är ett verk av den i Rom arbetande Johannes Takanen.

Punakuviollinen vaasimaalaus Taranton museossa.
Rödfigurigt vasmåleri Tarantos Museo Nazionale.

Helikonin lukijoille

Monet yhteisen Helikon-lehtemme lukijat ovat voineet alusta alkaen seurata julkaisumme kehityskaarta vaatimattomasta monisteesta nykyiseksi tasokkaaksi kulttuurijulkaisuksi. Tämä on tapahtunut harrastajavoimin äärimmäisen niukan budjetin puitteissa. Jäsenmaksutuloilla on pystytty peittämään vain osa painatuskuluista. Lisäksi on tarvittu mainostuloja, joiden hankkiminen on ollut kovan työn takana. Sitä paitsi lehti on painettu pienissä ja halvoissa kirjapainoissa. Kirjoituspalkkioita ei ole pystytty maksamaan lainkaan, vaan avustajia on houkuteltu yhteiseen aatteeseen vedoten. Tällöin ei tietenkään voi aina odottaa huippusuorituksia. Koska harva alan kynä on oma-aloitteisesti tarjonnut kirjoituksia lehdelle, päätoimittaja on monesti joutunut täydentämään aineistoa turvautumalla omaan kynäänsä, mikä ei alunperin ole ollut tarkoitus. Tässä onkin tilaisuus todeta, että Helikon tarjoaa oivan forumin esim. nuorille tutkijoille.

Vaikka Helikonin lukijat kuuluvat tavallaan kahteen eri leiriin, siitä ei ole aiheutunut ongelmia toimitustyössä, sillä antiikin kulttuuri muodostaa yhteisen suuren kokonaisuuden. "Graecia capta ferum victorem cepit", kirjoitti Horatius todeten, että Kreikka lopulta sai voiton valloittajistaan. Villa Lanten ystävät ovat tuskin olleet lapsipuolen asemassa, sillä päätoimittaja edustaa koulutukseltaan Rooman keisariaikaa ja sen tutkimusta.

Millainen tulisi Helikonin sisällön ja linjan olla? Ensin olisi varmaankin selvitettävä, millainen on lehden tyypillinen lukija. Toimitus lähtee siitä, että hän on antiikin historian ja kulttuurin harrastaja, keski-ikäinen, useimmiten ehkä jo eläkeiässä oleva sivistynyt amatööri, jolle on ominaista laaja lukeneisuus ja kyky lukea kirjallisuutta usealla sivistyskielellä ja joka matkustelee mielellään "vanhassa Euroopassa". Hän ei siis kuulu ammattimaisten antiikin tutkijoiden joukkoon, jolla on omat koti- ja ulkomaiset aikakausjulkaisunsa, kuten Suomen klassikoiden Arctos, jossa julkaistaan tieteellisen tutkimustyön tuloksia siten myös merittejä hankkien ja jonka palstoilla voidaan käydä tieteellistä debattia. Helikonin ei tulisi olla sävyltään ankaran oppinut eikä – maallikon kannalta – vaikeaselkoinen. Toisaalta sen ei tulisi olla massamatkailun välineenä! Sisällössä tulisi kauttaaltaan olla asiantuntemuksen ja hyvän akateemisen tason leima.

Tällaisen tarkoituksenmukaisen tasapainon saavuttaminen ei ole aivan helppoa, mutta siihen on pyrittävä ja on jo kaiken aikaa pyrittykin. Päätoimittajan näkemyksen mukaan Helikonin tulisi olla monipuolinen esseekokoelma, houkutteleva ja innoittava. Kirjallisuuden, niin uutuuksien kuin vanhankin, seuraaminen on osa lehden tavoitteista. Kirjallisuusarvostelut opastaisivat lukijat mielenkiintoisten teosten ääreen.

Helikonin ulkoasuakaan ei ole yhdentekevä. Sen tulisi olla hillityn tyylikäs, ja hyvän kuva-aineiston tulisi täydentää tekstiä. Erityisen tärkeitä ovat kannet, niin etu- kuin takakansikin. Niiden tulisi toimia ikäänkuin porttina siihen maailmaan, joka aukeaa sisäsivuilla: klassisia maisemia ja antiikin muistomerkkejä. Tällaisena Helikon täyttäisi tehtävänsä kulttuurijulkaisuna, jollaista vailla suomalaiset antiikin ystävät ovat olleet viime vuosiin saakka.

PÄÄTOIMITTAJA

Capitoliumin triadi

Capitoliumin triadi, Guidoniasta löydetty marmorinen veistosryhmä 100-luvun lopulta jKr.

Viime syksynä jo pitkästä päivästä väsähtänyttä antiikin tutkijaa kohtasi ilta-päivän päätteeksi iloinen yllätys Praenesten, nyk. Palestrinan Fortuna Primigenian temppelissä. 100-luvun lopulle eKr. periytyvä, nykyisin museoitu kulttipaikka oli remontin kourissa, ja suuri osa esineistöä oli siirretty muualle, mutta erään pienen huoneen hämärissä oli Capitoliumin triadi (kuva 1), viime vuosien merkittävimpiä arkeologisia löytöjä. Triadi oli jäänyt ilmeisesti odottamaan pysyvää sijoituspaikkaa Praenesten ympäristön ylellisiä residentssejä esittelevän näyttelyn jäljiltä.

Capitoliumin triadi, roomalaisen valtiollisen uskonelämän merkittävin jumalkolmikko Juppiter, Juno ja Minerva tunnetaan tärkeydestään huolimatta varsin kehnosti yhteisenä kuvallisena esityksenä, lähinnä vain rahoista ja reliefeistä. Uusi löytö on ainoa tunnettu lähes kokonaan säilynyt suurempikokoinen esitys aiheesta. Se ei taiteelliselta tasoltaan ole merkittävä, mutta sen us-

konnonhistoriallinen ja dokumenttiarvo on mitä suurin. Onhan se ensimmäinen suora arkeologinen todiste kuuluisasta ryhmästä, jonka avulla voidaan myös rekonstruoida prototyyppiä. Veistosryhmällä on lisäksi poikkeuksellinen löytöhistoria.

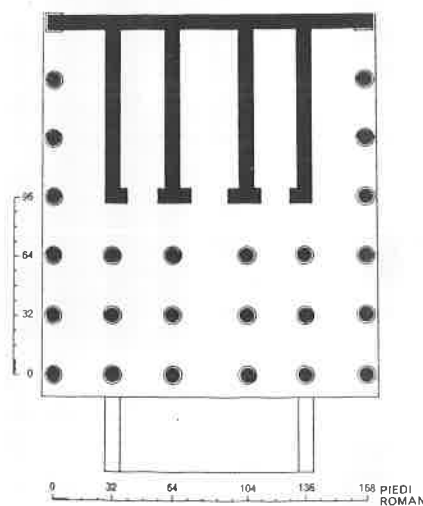
Löytövaiheet

Guidonia Roman koillispuolella, lähellä Ficulean vanhaa sabiinilaiskaupunkia oli antiikin aikana vaurasta maanviljelysseutua kauppateiden risteyskohdassa. Guidonian erään keisariaikaisen villan alueella tehtiin 1990-luvun alussa ryöstökaivausta kaivinkoneen voimalla. Päivänvaloon saatiin näin n. 450 kg painava marmorinen veistosryhmä, jonka mitat ovat korkeus 60 cm, leveys 120 cm ja syvyys 90 cm. Se myytiin tuota pikaa Sveitsiin taidekauppiaalle 4 miljardin Italian liiran hintaan, ja tarkoituksena oli välittää se edelleen amerikkalaiselle taiteenkerääjälle kymmenkertaisella kauppahinnalla. Viranomaiset sai-

vat vihiä asiasta ja operaatio Junon avulla karabinieerien erikoisosasto sai pysäytetyksi triadin juuri kun se oli pääsemässä Passo dello Stelvion alppisolas- sa Italian rajan yli Sveitsiin. Häätäisesti tehdyssä ryöstökaivauksessa maan poveen oli jäänyt mm. pala kaivinkoneen murtamaa Junon käsivartta, jonka avulla veistosryhmän alkuperä voitiin helposti todistaa. Muita puuttuvia osia, kuten voitonjumalattaria ja jumalten tunnuslintuja, löydettiin myöhemmin niin ikään. Tieteelliset tutkimukset aloitettiin 1992 vaikeissa olosuhteissa kaivinkoneen sotkettua perusteellisesti alueen arkkitehtonisia jäänteitä ja arkeologista stratigrafiaa.

Capitoliumin päätemppeli ja kultti Roomassa

Tarinan mukaan Capitoliumin triadille, Juppiterille, Junolle ja Minervalle, omistettun temppelin rakennustyöt aloitti 500-luvun eKr. Roomassa kaupungin ensimmäinen etruskisukuinen kuningas Tarquinius Priscus. Hän oli tehnyt lupauksen temppelin rakentamisesta sabiinilais- vastaan käymässään taistelussa. Työtä jatkoi hänen poikansa ja Rooman viimeinen kuningas Tarquinius Superbus. He olivat kreikkalaisten tyranni- en aikalaisia, ja jättivät näiden tapaan nimensä

Juppiterille, Junolle ja Minervalle omistettun Capitoliumin temppelin pohjakaava 500-luvun lopulta eKr.

historiaan rakentamalla kaupunkinsa pääjumalalle kolossaalikoisen temppelin. Tarquiniukset pyrkivät poliittisista syistä perustamaan Roomaan ulkopuolisista kulteista riippumattomia kultteja ja perustivat sen vuoksi kaupunkiinsa niiden vastineita. Juppiterin kultin tärkein Rooman kaupungin ulkopuolinen kilpailija oli Mons Albanuksen Juppiterille omistettu temppeli, joka oli latinalaisliiton hoidossa.

Juppiter oli vakiintuneessa muodossaan taivaanjumala, ikivanha valojen suojelija ja samalla ylin jumala eli kreikkalaisen jumalvalikoiman Zeus. Myös triadin muiden nimien taakse kätkeytyivät kreikkalaismaailmasta tutut jumalhahmot, Zeuksen puoliso Hera sekä tytär Pallas Athene. Capitoliumin kultissa Juno ja Minerva eivät kuitenkaan olleet läsnä vaimona ja tyttärenä, vaan pikemminkin kaupunginsuojelijoina. Juppiterin vahvistaminen kahdella kaupunginsuojelijoina tunnetulla naisjumalalla lienee sopinut paremmin etruskikuningaiden kaupunkisuunnitteluun.

Capitoliumin temppeli kohosi kukkulan eteläisemmälle huipulle. Siitä tuli paikka, jonka luona konsulit virkakautensa alkaessa toimittivat ensimmäisen virallisen uhrinsa, jossa senaatti piti kokouksiaan, jossa kreikkalaisen kulttielä-

V. 78 eKr. rakenteilla olleen Capitoliumin temppelin julkisivu rahakuvassa.

konsulit kuninkaiden karkottamisen jälkeen v. 509 eKr. Sen arkkitehtuuri oli etruskoitaalisen mallin mukainen puuta ja terrakotaa; julkisivun puolella oli kolminkertainen pylväikkö, jonka takana oli kolme cellaa eli erillistä kapeaa kulttitilaa Juppiterille, Junolle ja Minervalle (kuva 2).

Rakennus koki tuon tuosta kovia, sillä salamat iskivät paikalle usein. Temppeliä tiedetään korjailleen 300-luvulla eKr., se tuhoutui v. 83 eKr. tulipalossa, mutta rakennettiin uudelleen täysin vanhan kaavan mukaan, kuitenkin korkeampana. Alkuperäinen 13 jalkaa eli lähes 4 m korkea kivijalka, sekin etruskoitaalisen temppelin piirre, on osittain säilynyt. Alarakenteita voi tarkastella esim. Capitolium-kukkulan toisen museorakennuksen, Palazzo dei Conservatorin eräässä salissa sekä taivasalla, Palazzo Caffarellin eteläkulmassa. Kyse on suurikokoisesta temppelistä (n. 53 x 62 m), itse asiassa suurimmasta arkaaisen ajan etruskoitaalisen kaavan mukaan tehdystä temppelistä Keski-Italiassa. Rakennus tuhoutui toistamiseen tulipalossa 69 jKr., seuraavan kerran Tituksen aikana v. 80, jolloin se rakennettiin ennätsajas-
sa. Tämä Flavius-sukuisten keisarien rakennuttama temppeli pysyi pystyssä myöhäisantiikin aikaan asti. Rakennusmateriaali oli viime vaiheessa attikalainen Pentelikonin marmori, mikä oli harvinaista Roomassa, ja alkuperäinen toskanalaistyyppinen pylväsjärjestelmä

korvattiin viimeistään nyt korinttilaisella pylväiköllä. Vielä 500-luvulla Capitoliumin temppeli mainittiin sen aikaisen maailman ihmeenä. V. 571 Bysantin armeijan johdossa ollut Narses lienee toimittanut Capitoliumin veistokset Konstantinopoliin.

Temppeli ja kulttikuvat vertailumateriaalissa

Capitoliumin temppeliä on kuvattu myöhemmin keisariaikaisissa rahoissa ja mitaleissa – Trajanuksesta Marcus Aureliukseen ja Lucius Verukseen – sekä historiallisissa ja sarkofagireliefeissä. Temppelin fasadi on tilan säästämiseksi kuvattu yleensä nelipylväisenä todellisen kuuden sijasta. Aiemman Marcus Volteiuksen v. 78 eKr. lyöttämän denaarin kääntöpuolella kuvataan temppelirakennus (kuva 3), jota todellisuudessa oltiin tuolloin vasta rakentamassa tulipalon jäljiltä. Roomalaisen käytännön mukaan rahassa kuvattiin tulevaa, ei tuhoutunutta temppeliä. Kulttikuvat ovat näkymättömissä suljettujen ovien takana, katonharjan voluutit heijastanevat arkaaisen temppelin maalattuja terrakotakoristeita.

Juppiterin alkuperäinen, 500-luvun lopulle periytyvä kulttikuva olisi ollut Pliniuksen välittämän tiedon mukaan (Plin. nat. 35, 157) terrakottainen ja Vulca-nimisen, Vejistä kotoisin olevan etruskitaiteilijan tekemä. Jonkinlaisen käsityksen tuon ajan kulttikuvista saa Capitoliumin etelälaidalla S. Omobonon kulttialueelta löydetystä terrakottaisesta Herculeesta ja Minervasta n. v:lta 530 eKr., sekä Vejin Minervan oraakkeli-temppelin terrakottaveistoksista n. v:lta 510. Kulttikuvien pystyttäminen lienee 500-luvulla eKr. ollut vielä niin outoa Rooman kaupungissa, että taiteilijat piti kutsua ulkomaailmasta, lähinnä etruskialueelta, tai ehkä kauempaa Magna Graeciasta.

Vuoden 83 eKr. tulipalon jäljiltä tehtiin myös uusi kulttikuva Juppiterista. Tekijänä olisi nytkin ollut ulkomainen taiteilija, ateenalainen Apollonios, joka teki sen kullasta ja norsunluusta (nk.

Capitoliumin triadia esittävä pronssinen pienoisyryhmä Pompejin Amorini Doratin talosta 70-luvulta jKr.

män kannalta merkittäviä Sibyllan kirjoja säilytettiin ja jonka äärellä triumfikulkue päättyi. Rakennuksen vihkivät käyttöön kuitenkin vasta ensimmäiset

Guidoniasta löydetty triadi, 60 x 120 x 90 cm.

kryselefantiinitekniikka) Olympian Zeuksen tapaan. Veistoksen toisinnot levisivät eri puolille Rooman valtakuntaa paikallisille Capitoliumeille, jotka olivat kaikkialla valtiollisen kultin keskuspaikkoja. Tämä kulttiveistos yhdistetään taidehistoriassa runsaskutriseen Otricolin tyyppin Juppiteriin. Vanhoja veistoksia ja dedikaatiolahjoja säilytettiin kivilajin cellan alaisissa osissa.

Juppiterin kumppaneista Junosta ja Minervasta ei ole yhtä paljon tietoa. Heihin liittyvät kuvalliset esitykset tulevat lähinnä rahakuvista sekä pienoisveistoksista, jollaiset ovat peräisin Vespasianuksen ajalta Pompejin Casa degli Amorini Doratin larariumista eli kaapistasta, jossa säilytettiin perheelle merkittäviä jumalia. Pronssiset jumalat (kork. 16,5 cm) istuvat kukin omalla valtaistuimellaan; Juppiterin attribootit, valtikka ja salama, ovat joutuneet hukkaan, hänen oikealla puolellaan, katsojasta vasemmalla istuu kruunattu Juno ja toisella puolella aseistettu Minerva, molemmilla uhrilautanen oikeassa kädessään (kuva 4).

Marcus Aureliuksen aikaisessa reliefissä "Pietas Augusti" kuvataan keisarin johtama uhritoimitus Juppiterin temppelin ja tarkemmin identifioimattoman pylväshallin edustalla. Kysymyksessä on v. 82 jKr. uudelleen rakennettu temppeli, jonka kolmen päätykolmion yläpuolista voluuttikoristetta ei enää ole, sen sijaan itse päätykolmion veistosryhmä on nyt näkyvissä. Keskushahmoina on triadi, istuvan Juppiterin edessä kotka levitetyin siivin, vasemmalla puolella Juno, oikealla Minerva, joka työntää

korinttilaisen kypäränsä silmikkoo taakse päin (kuva 5). Päätykolmio oli Guidonian veistosryhmän löytymiseen asti suurikokoisimpia (korkeus vajaat 20 cm, koko reliefin mitat 3,5 x 2,4 m) esityksiä ko. aiheesta. Se vastaa jotakuinkin muitakin tunnettuja aihetta käsitteleviä reliefejä, ja statyettejä, samoin keisariaikaisia rahaesityksiä (kuva 6).

Valtionkultista yksityiseksi

Capitoliumin triadin jumalat olivat alkuvaiheessaan Rooman kaupungin ja aikanaan koko Rooman kasvaneen valtakunnan tärkeimmät viralliset jumalat, joille rakennettiin uusilla hallintoalueilla oma kulttipaikkansa, Capitolium, paikallisforumin alueelle. Eri puolilta roomalaismaailmaa on huomattaviakin Capitoliumien rakennusjäänteitä, mutta missään ei ole säilynyt itse kulttikuvia. Painopiste valtiollisessa kultissa siirtyi keisarikulttiin päin, jolloin Capitoliumin kultti tuli vähitellen yksityiseksi. Capitoliumin triadi sisällytettiin yksityistalojen kotijumalien joukkoon, kuten Pompejin pienoisveistokset ensimmäiseltä vuosisadalta jKr. ja sata vuotta myöhempi Guidonian ryhmä osoittavat. Näin lienee käynyt kaikkialla roomalaisessa maailmassa.

Triadi Capitoliumin temppelin päätykolmiossa 160-luvulta jKr. Yksityiskohta Marcus Aureliuksen aikaisesta triumfikaaren reliefistä.

Capitoliumin triadi Hadrianuksen aikaisissa (117–138) jKr.) mitaleissa

Lunin (Carraran) suonikkaasta marmorista tehty Guidonian Capitoliumin triadi istuu yhteisellä penkinomaisella valtaistuimella (kuva 7) jalkainsa juuressa kukin pyhä eläin: Minervalla pöllö, kotka Juppiterillä ja riikinkukko Junolla. Yhteinen istuin osoittaa, ettei kyse ole tarkasta kulttikuvan kopiosta, sillä temppelirakennuksissa jumalat istuivat yksikseen kukin omassa cellassaan omalla valtaistuimellaan. Erilliset istuimet olivat kuitenkin mitä ilmeisimmän esikuvina Guidonian penkille, sillä sen käsinojat ovat erilaiset. Penkin selkänojalla liihottelevat voitonjumalattaret seppelöimässä jumalia, Juppiteria tammenlehdillä, Junoa ruusunlehdillä ja Minervaa laakerilla. Junolla on päässään diademi ja valtikka vasemmassa kädessä. Minervalla on päässään korinttilaiskypärä, jonka silmikkoo kateisiin joutunut oikea käsi kohotti. Ryhmä ajoitetaan 100-luvun lopulle jKr. käytettyjen työkalujen, mm. hiuskiharoiden tekoon käytetyn erityisen poran perusteella. Juppiterin rintakehän vähäinen muotoilu, vartaloiden jäykkyys, draperian käsittely ja monet viimeistelemättömät yksityiskohdat osoittavat veistoksen pikemmin lahjakkaan käsityöläisen kuin kouliintuneen kuvanveistäjän tekemäksi. Figuurien sijoittaminen yhteiselle istuimelle lisää kuvauksen kotoista tunnelmaa, jolle on vaikea löytää vastineita säilyneissä varianteissa. Veistosryhmän puhdistus paljasti lisäksi jälkiä alkuperäisestä maalauskoristelusta, sekä vauriot, jotka ryöstökaivajien järeät aseet olivat saaneet aikaan. Eri kuvaesityksistä ilmenevät yhteiset piirteet, kuten jumalhahmojen kuvaaminen istuvina, Victoria seppelöimässä jumalia sekä

Minervan ele työntää oikealla kädellään taemmaksi kypäränsä silmikkoo ovat olleet inspiraation lähteenä myös Guidonian triadille.

Guidonian keisariaikaisen tilan omistaja ja yksityisluontoisen Capitoliumin kultin ylläpitäjä lienee ollut vakavarainen henkilö; rakennusten pinta-ala oli n. 10 000 m², siis Villa Adrianan luokkaa. Arkkitehtonisia rakenteita paikalla on jo ensimmäiseltä vuosisadalta eKr. ja 100-luvun lopulta jKr., siis Guidonian triadin ajoilta, rakennuksista on säilynyt mm. seinämaalauksia ja mosaiikkilattioita, kaikki työläästi tutkittavissa ryöstökaivauksen tuhon jäljiltä.

Tulevaisuuden näkymiä

Latiumin alueen uudet arkeologiset löydöt päätyvät nykyisellään Rooman eri

museoihin tai niiden makasiineihin, koska vielä ei ole olemassa yhteisesti hyväksyttyä Latiumin löydöille varattua museota. Guidonian triadi oli ennen Praenesteä näytteillä Roomassa Castel S. Angelossa. Mistä se mahtaa saada pysyvän paikan, on vielä epäselvää. Oli paikka missä tahansa, ensisijaisen tärkeätä on saada varsinkin uusi löytöaineisto kaikkien nähtäville. Tämä ongelma liittyy mitä suurimmassa määrin ryöstökaivauksiin, sillä niiden välittämä materiaali joutuu poikkeuksetta yksityisten keräilijöiden kätköihin. Sähköisten keskustelukanavien välittämän tiedon mukaan museosakävijän ja antiikin harrastajan on vaikea edes kuvitella, minkälaista tavaraa on esim. Yhdysvalloissa yksityisten keräilijöiden omistuksessa.

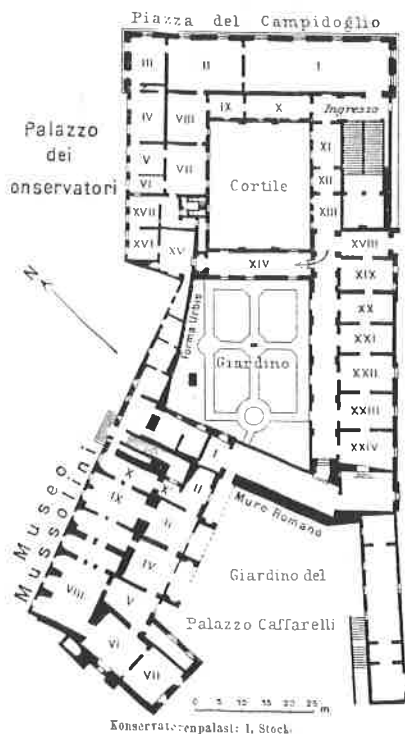
Pimeästi kaivetut esineet repäistään pois juurilta ja löytöyhteydestään, näin on käynyt myös Guidonian tapauksessa. Tiedemaailma teki jo aiemmin päätöksen, että vuoden 1973 jälkeen selvittämättömissä olosuhteissa esiin putkattavia taideteoksia ei oteta tieteellisesti julkaistaviksi (AJA 94 (1990) 525-527). Myös internetin välittämässä keskustelukanavissa on otettu voimakkaasti kantaa ryöstökaivauksen ja niiden tuottaman materiaalin tuomitsemiseksi kaikilla taasoilla.

Leena Pietilä-Castrén
Institutum Classicum,
Helsingin yliopisto

Summary

The 'triad' of the Capitoline deities is known from literary sources as well as from Roman coins, but not from preserved works of art. The three inter-related gods, protectors of Rome, are individually typified in Greek and Roman art, but not as a complete recognized work of art related to the shrine: the central temple of Jupiter Optimus Maximus. Thus a sculpture recently recovered from Guidonia, along the Via Tiburtina, is of great interest to students and science. This group, in white marble from Luni, at presently placed in the Museum of Palestrina, has an exciting background-story in being the prey of illegal excavators and actually being on the route to Swiss antique dealers when intercepted by the carabinieri up in the Alps, and sequestered to the Govt. The final home of this sculpture is uncertain as a special museum for Latium, the Province of Rome, is still in the planning stage.

Rooman Capitolium-kukkulan yhteen rakennetut eriaikaiset museot. "Muro Romano" tarkoittaa tekstissä mainitun temppelin säilynyttä jalustaa.

The author discusses the importance of the Guidonia Triad: the original terracotta sculptures from around 500 B.C. were Etruscan artifacts, as the temple itself represented Etrusco-Italian principles, which were respected during centuries of destructions and rebuildings, down to imperial times. Only by small-scale representations are we in a position to follow the artistic development of the seated deities, the symbolism being untouched and unaltered until the 'triad' transferred from public to private life. In a town residence in Pompei there were found, among the ordinary domestic gods, small sculptures similar to the Guidonia Group. This change in religious conceptions is understood as a consequence of the cult of the Emperor replacing the traditional cults all over the Roman Empire. The author refers to important events in Roman history with relevance to the Temple of Jupiter and its cult images.

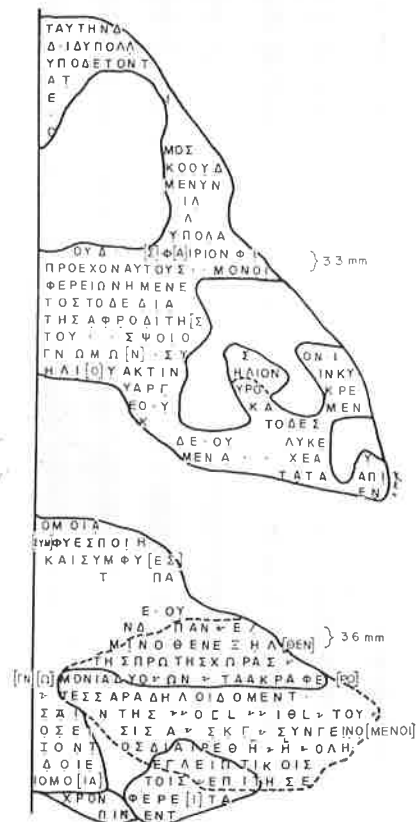

Utdrag ur ett gammalt brittiskt sjökort över Antikytheras nordsida med hamnen Potamo och vrakets läge en sjömil österom hamnen utmärkt med en pil.

Antikythera-fyndet

Då Derek de Solla Price år 1974 publicerade sin slutrapport om fyndet av Antikythera-mekanismen väckte den stort uppseende bland världens teknikhistoriker och antikforskare. Upptäckten hade dock gjorts redan i början av seklet. Kort före påsk år 1900

Fragment av texten på baksidan av kalendern. Texten är illa skadad av både korrosion och misslyckad restaurering.

var en grupp grekiska svampfiskare på hemväg från en kampanj i Nordafrikas tunisiska kustvatten. Gruppen omfattade två små levantinska kaiker (segelbåtar), vardera med tre dykare och elva roddare från den lilla ön Syme nära den turkiska kusten norrom Rhodos. Överraskade av en västlig storm nordväst om Kreta sökte de lä under den obebodda klippön Antikythera (grek. Aigilia), som ligger mitt i den under antiken livligt trafikerade fartygsleden mellan östra och västra Medelhavet. I väntan på att stormen skulle bedarra började de till tidsfördriv dyka i hopp om att kanske finna tvättsvamp i dessa obekanta vatten. Svampar fann de visserligen inte, men väl ett ca 50 m långt skeppsvrak på över 40 m djup. Vrakets last kunde klart urskiljas: där syntes statyer av brons och marmor, massor av gamla vinkrukor och annat gods. De bärgade högerarmen från en stor bronsstaty, antecknade vrakets position och seglade hem. Sin lyckade dykningsexpedition firade männen på traditionellt vis med ett glatt och sorglöst liv under de följande sex månaderna. Därefter beslöt de att underrätta myndigheterna om sitt fynd av antika skatter i stället för att utnyttja det illegalt. Två av dykarna reste till Athen med bronsarmen och uppvaktade undervisningsministern som var en kunnig arkeolog. Han gav dem i uppdrag att mot belöning bärga allt de kunde från det sensationella vraket. Så inleddes den första upptäckten inom undervattensarkeologin.

På grund av det stora vattendjupet kunde en dykare inte göra mera än två dykningar per dag och inte stanna mer än fem minuter på vraket. Med fyra minuter för nedstigning och fyra för uppstigning innebar det en sammanlagd tid av nio minuter under vattenytan, helt utan luftbehållare, slangar eller annan utrustning. Svampdykarnas prestationer var otroliga och värda stor beundran. En av dykarna miste livet och två blev invaliderade. Bärgningsarbetet avslutades efter nio månader. Då hade man lyckats lyfta upp en stor mängd antika konstverk, amforor, brons- och

Fragment av skalorna för inställning av observationsdagen, på dosans framsida.

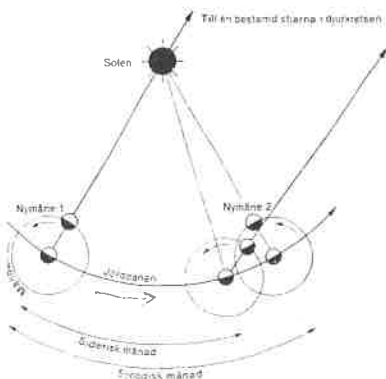
marmorstatyer och diverse mindre föremål. Bland dessa föremål fanns även en lustig sak som länge låg obeaktad i Nationalmuseets källare i Athen. Det var en liten låda av dimensionerna 33x19x9 cm, gjord av trä och brons, svårt korroderad och förstörd av saltvatten, fylld av slam och snäckor. Den upptäcktes först åtta månader efter att bärgningsarbetet hade avslutats bland undansatta marmorbitar och bronsdelar från statyerna. Då hade lådans trädelar redan spjälkats upp och blottat inskrifter och spår av kugghjul i det starkt ärgade innehållet av brons. Den första publiceringen av fyndet år 1902 väckte stort intresse bland antikforskarna.

På 1950-talet började den engelska forskaren de Solla Price studera den gåtfulla bronslådan. För att få reda på vad som doldes inne i bronsdelarna använde han sig av gammastrålfotografering och röntgenbilder. Bronsinnehållet bestod då av fyra större och några mindre fragment. Han arbetade med tolkningen av fyndet i nästan tjugo år. I sin slutrapport konstaterar han att det uppenbarligen är fråga om en astronomisk räknedosa, ett kugghjulsplanetarium innehållande över trettio kugghjul. Den kunde användas för att bestämma solens och månens inbördes lägen och rörelser samt de viktigaste stjärnomas och stjärnbildernas uppgångs- och nedgångstider. Alla data kunde fastställas vid en godtycklig tidpunkt. Den var inställbar för olika år och kunde kallas en astronomisk evighetskalender. Den hade varit i bruk och uppvisade tecken på att ha reparera-

rats två gånger. Ett ingraverat referensmärke kan tydas ange tillverkningsåret 87 f.Kr., vilket bekräftas av att analyser av andra föremål från vraket gav en datering av 65 f.Kr. $\pm$ 15 år. Havsforskaren Jaques Cousteau besökte fyndplatsen år 1976 med skeppet "Calypso" och hans dykare fann ett antal silvermynt bland vrakets rester. De var präglade i Pergamon, sannolikt år 88 f.Kr. År 86 f.Kr. revolterade Pergamon mot Rom. En romersk straffexpedition sändes till staden och det är möjligt att ett skepp lastat med krigsbyte sjönk på hemvägen samma år. En annan möjlighet är att skeppet med en last av handelsvaror från Rhodos var på väg till romerska marknader utan att anlöpa Athen. I Rhodos, den sista fria grekiska staden, blomstrade handel och skeppsfart, där fanns en skola av framstående forskare såsom Poseidonius, Hipparkos och Geminus. Där kan mycket väl även ha funnits en finmekanisk verkstad för tillverkning av instrument, planetarier och kugghjulsmekanismer.

Det mest häpnadsväckande är att mekanismens komplicerade kugghjulssystem även innehåller en differentialutväxling, som anger skillnaden mellan två rotationer. Den är nödvändig för att bestämma solens och månens inbördes rörelser. Tidigare hade man trott att kinesernas mekaniska kompass, den "sydpekande vagnen" innehöll den första kända differentialväxeln. Men

Förklaring av den sideriska och synodiska månaden. Den synodiska månaden är något mer än två dagar längre än den sideriska. Såsom bilden visar måste månen ta igen den tiden får att nymånen och de andra månfaserna skall upprepas.

Antikythera-mekanismens största bevarade, svårt korroderade och av avlagringar täckta fragment. Det klart synliga stora kugghjulets diameter är ca 130 mm. Under hjulets breda ekrar kan man urskilja två små kugghjul.

den är ca 300 år yngre! I dag är varje bil utrustad med en sådan för att möjliggöra draghjulets olika rotation i en kurva.

Solen rör sig genom djurkretsens stjärnbilder på drygt 365 dagar, medan månens kretslopp sedd mot stjärnorna har en längd av 27,3 dagar och kallas siderisk månad. Tiden mellan månens faser från nymåne till nymåne är längre eftersom solen under mellantiden vandrat ett stycke längre i djurkretsen. Den är 29,5 dagar lång och kallas synodisk månad. År 432 f.Kr. införde den grekiske astronomen Meton den efter honom uppkallade 19-års perioden. Han visade att 19 solår nästan exakt motsvarar 254 sideriska och 235 synodiska månader. Med 19 års mellanrum återkommer alltså månens rörelser och faser på samma dagar och nästan samma klockslag som tidigare.

Enligt Price hade mekanismen på framsidan av lådan cirkelskalor och visare som utom datum angav solens och månens positioner mot fixstjärnorna (det sideriska året och den sideriska månaden). Baksidan visade månens faser (den synodiska månaden) vilka var lätt observerbara fenomen och viktiga uppgifter i en astronomisk kalender.

Antikythera-mekanismens konstruktion är så märklig att vi blivit tvungna att omvärdera vår uppfattning om den hellenistiska finmekanikens nivå. Från antik tid har man

Professor Jaakko Frösén studerar Antikythera-mekanismens stora fragment i Athens Nationalmuseum.

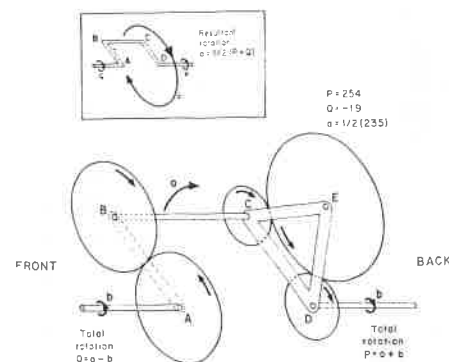
inte tidigare funnit några som helst kugghjul, endast idén till en kuggstång med pinnhjul i Ktesibios vattenur. Fyndet visar med skrämmande tydlighet hur bristfällig och slumpartad vår kunskap är om antikens tekniska prestationer. Philon, Heron och Vitruvius har i sina skrifter för eftervärlden bevarat endast en liten del av all den mekaniska hantverksskicklighet och tekniska kunskap som uppenbarligen existerade under hellenistisk och romersk tid.

Den framstående forskaren av antikens mekanik, A.G. Drachmann, konstaterar i sin uppskattande recension år 1976 om de Solla Prices slutrapport att

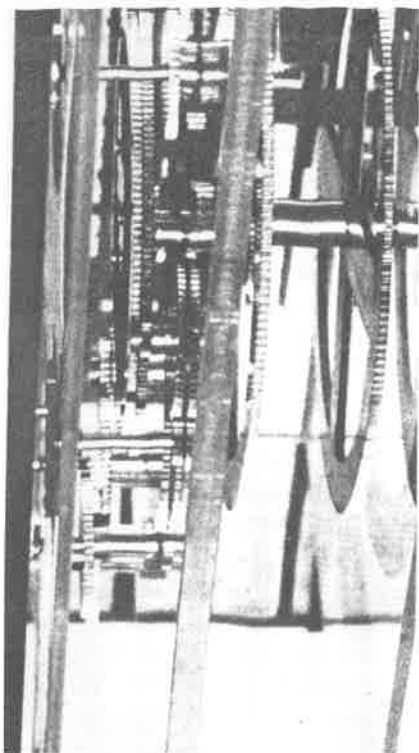
han delar dennes åsikt att rapporten inte är definitiv och slutgiltig. Det finns fortfarande obesvarade frågor och många olösta problem; sista ordet om Antikythera-mekanismen är ännu osagt. Den åsikten har besannats, även om Price inte fick uppleva det. Han avled plötsligt år 1983 vid en ålder av 61 år. Men han skulle ha glatt sig över att flera forskare tog itu med problemen och försökte lösa dem med nya tolkningar och alternativa rekonstruktioner av mekanismens funktioner.

En av svårigheterna med Prices tolkning är den stora utväxlingsgraden i kugghjulsverket från det primära drivhjulet ned till differentialhjulen och den synodiska månadens faser. Den uppgår faktiskt till förhållandet 25:1, vilket i praktiken blir så gott som ogenomförbart. De mekaniska krafterna på de triangelfilade kuggarna i tunn bronsplåt blir så stora att mekanismen snabbt blir obrukbar genom att kuggarna tappar greppet. Denna observation härrör från professor E. C. Zeeman vid universitetet i Warwick, England. På den baseras en alternativ rekonstruktion av den australiske professorn Allan Bromley från avdelningen för Computer Science vid universitetet i Sidney. Han har i samarbete med Michael Wright från Science Museum i London omsorgsfullt studerat mekanismen och dess tolkning av Price. Bromley föreslår att man skall kasta om ordningsföljden i hjulverket och börja drevet från differentialen. Där ställer man in det utgående från den synodiska månadens faser eller dagar. Då undviker man den överstora utväxlingens mekaniska svårigheter och får samtidigt med den aktuella dagen, en primär utgångspunkt som överraskande nog saknas i den tolkning Price framfört.

Enligt Bromley blir det då även möjligt att använda mekanismen för att utvisa kommande förmörkelser av sol eller måne med hjälp av månbanans no-

Principschema för dosans differentialutväxling som möjliggör en mekanisk beräkning av skillnaden mellan två rotationer – eller alternativt summan av dem.

Percival-Bromleys modell sedd från sidan. Kugghjulen är gjorda av rätt tunn bronsplåt, endast ca 1 mm tjock, vilket fordrar stor precision i utförandet för att mekanismen skall fungera.

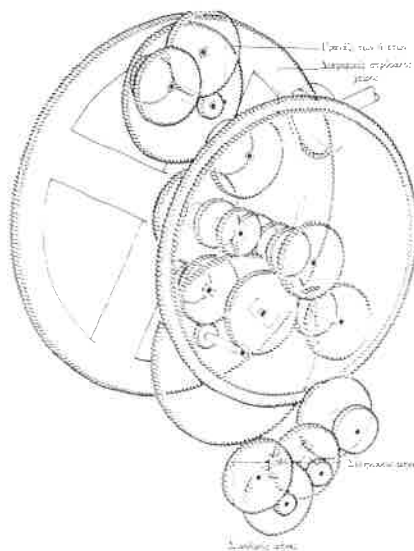
der. Dessa är de båda punkter där månbanan skär jordbanans plan. Solen, jorden, månen och månbanans noder återkommer mycket nära i samma inbördes lägen efter en mellantid av 18 år och 11 dygn. Denna s.k. Saroscykel upptäcktes redan ca 600 f.Kr. av kaldéerna och användes av antikens astronomer för att förutspå förmörkelser. Denna möjlighet, anad av Price, kan enligt Bromley mycket väl ha varit inarbetad i i mekanismen. Men den kan inte med säkerhet konstateras på grund av att bronsdelarna och inskrifterna delvis blivit förstörda av ärg, sammanpressning och misslyckade restaureringsförsök.

Michael Wright har likväl med en ny metod fått fram kompletterande data. Genom att fästa bronsdelarna i ett vridbart stativ har han utvecklat en tomo- grafisk process för gammastrålfotografering och lyckats producera tydligare bilder av kugghjulständer och dolda, sammanpressade inskrifter med tecken och bokstäver.

I samband med sitt besök i Athen år 1991 tog Bromley och Wright kontakt med föreståndaren för Finlands därvarande Institut dr Jaakko Frösén för att få hjälp med tydningen av tecknen och inskrifterna. Frösén, en av världens ledande papyrusforskare och tolkare av förkolnade texter, tog sig an uppgiften tillsammans med sin assistent Martti Leiwo. Enligt de första undersökningarna fann de inte några större avvikelser från de texter och tolkningar som Price hade publicerat, även om kugghjulsmechanismen inte helt motsvarade tidigare antaganden. Det är t.o.m. möjligt att differentialverket kan ha utnyttjats för addering och inte bara för subtrahering, vilket man tidigare trodde.

Ett fortsatt studium av denna märkliga apparat är dessvärre inte möjligt: de tillhörande bronsdelarna har tiden blivit så sköra att Nationalmuséet i Athen inte mera tillåter forskare att handskas med dem. Det är därför viktigt och intressant att Bromley tillverkat en modell av Antikythera-kalendern med alla kugghjul, skalor, visare och tecken synliga i en låda av genomskinlig plast. Modellen kan naturligtvis ej anses troget återspegla originalet eftersom den fungerar enligt Bromleys och Wrights forskningsresultat och idéer.

En perspektivisk avbildning av evighetskalenderns kugghjulsmaskineri. Enligt Peter Thockmorton (History of the Sea, 1969) som kallar den astrolab.

Antikythera-dosans framsida med inställningsskalor och positionsvisare. Fotografi av en modell tillverkad av urmakaren Frank Percival i enlighet med Allan Bromleys anvisningar.

Det är dagens kunskap. Ännu är kanske inte sista ordet sagt om detta unika fynd. Men även i sitt nuvarande förstörda och svårt ärgade skick har det revolutionerat vårt vetande om den finmekaniska instrumenttekniken under antiken.

Litteratur:

- Derek de Solla Price: "Gears from the Greeks. The Antikythera Mechanism – a calendar computer from ca 80 BC". Trans. Amer. Philos. Soc. Vol. 64, No 7, pp. 1-70, 1974.
- E.C. Zeeman: "Gears from the Greeks", Proc. Royal Inst. of G. B. Vol. 58, pp 137-156, 1986.
- Allan G. Bromley: "Notes on the Antikythera Mechanism", Centaurus Vol. 29 pp. 5-27, 1986.
- Allan G. Bromley: "Observations of the Antikythera Mechanism", Antiquarian Horological Society and the proceedings of the Antiquarian Horological Society, Summer 1990, pp. 641-652.

Johan Arckenholtz. Upsalan yliopistolle kuuluvaan G. Desmarées'n maalaukseen (1753) perustuva kuparipiirros, jonka tekstissä Arckenholtz esittää kansalaisuudekseen "Finlando-Svecus".

Aristoteleen mitali

Kirjoittaessani tämän lehden aikaisemmassa numerossa (1/1995, s.7) Kreikan numismatiikan varhaisesta harrastamisesta Suomessa mainitsin myös Johan Arckenholtzin (1695–1777) testamenttilahjoituksen Turun akatemialle. Lahjoitus, joka käsitti useita satoja antiikin

rahoja, nosti huomattavasti akatemian kokoelman arvoa. Sillä oli myös se seuraus, että H. G. Porthan, joka aikaisemmin oli hoitanut kokoelmaa kirjastonhoitajan ominaisuudessa, säilytti sen hoitamisen itsellään myös siirrettyään kaunopuheisuuden professoriksi.

Arckenholtz muistetaan merkittävänä historioitsijana, ja hän oli myös kotikaupunkinsa Helsingin ensimmäisiä kuuluisaksi tulleita kasvatteja. Hänen isänsä isoisä, saksalainen turkkurimestari Hans Arckenholdt oli muuttanut Turkuun 1600-luvun alussa. Saman Arckenholdtin jälkeläisiä oli Saksassa vaikuttanut historiallinen kirjailija J. W. (von) Arckenholtz (1743–1822), joka myös eli viime vuotensa Turussa.

Johan Arckenholtz oli opiskellut Turussa ja Upsalassa ja viettänyt sen jälkeen useita vuosia ulkomailla aatelienuorukaisten opettajana ja matkaseurana. Toimiessaan sittemmin kansliakollegion virkamiehenä hän osallistui politiikkaan myssy puolueen riveissä ja istui erään häväistyskirjoituksen johdosta vankilassakin. Vuosina 1746–66 hän toimi Hessenin maakreivin kirjastonhoitajana Kasselissa. (Maakreivinä oli vuoteen 1751 Ruotsin kuningas Fredrik I.) Kasselin-vuosina ilmestyi hänen kuuluisa teoksensa *Mémoires concernant*

Christine, reine de Suède (1751–60). Myös hänen rahakokoelmansa lienee ainakin osittain kerätty Saksassa.

Jo vuonna 1754 Arckenholtz oli luvannut muistaa Turun akatemiaa testamentissaan. Lahjoitus, jonka Carl Fredrik Fredenheim 1778 toimitti perille, käsitti rahojen lisäksi kirja- ja kirjekoelman sekä stipendirahastoksi tarkoitettua rahassummaa. Testamentin mukaan rahakokoelmaan kuului roomalaisten hopea- ja pronssirahojen sekä kreikkalaisten pronssirahojen ohella mm. ”harvinainen ja minun aitona pitämäni Aristoteleen mitali”.

Arckenholtzin kirjat ja kirjeet tuhoutuivat Turun palossa, mutta suurin osa rahoista säilyi, tosin mustuneina ja kokoelman muihin rahoihin sekaantuneina. Ne muodostavat Suomen kansallismuseon kokoelmien vanhimman osan. Lahjoituksen ainoa esine, joka edelleen voidaan tunnistaa, on yllä mainittu Aristoteleen mitali, joka tosin sekin ehti palon jälkeen olla runsaat 150 vuotta unohduksissa.

Mitali on hyvin pienikokoinen (23 mm) ja pronssista löyty. Sen etusivulle on kuvattu pitkäpartainen mies pyöreä lakki tai myssy päässään, takasivulla on kuva Efesoksen Artemiasta ja Aristoteleen nimi genetiivimuodossa (ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΑ ΟΥΣ). Kirjoituksen lukemista

Summary

The "Antikythera-mechanism" is the earliest known example of precision gearwork. The surviving fragments were raised in 1901 from a wreck off the small island of Antikythera – also called Cerigotto – in the channel between Cape Malea and Cape Spatha on NW. Crete. The wreck is dated to abt. Sullan period (88–78 B.C.) by Pergamon coins recovered, as well as by numerous objects of art raised. It has long attracted attention by scholars in being sporadically mentioned in archaeological publications, but our understanding of the bronze-mechanism dates from the 1970's when the Yale-

professor Derek de Solla Price studied the fragments in the National Museum of Athens by gamma and x-rays, revealing a total of about 40 bronze cog-wheels, including a differential gear. Fragmentary texts badly corroded, were observed, some also preserved as negatives.

Price, in 1974, proposed a reconstruction of the gear-box as an astronomical calculator, fitted with the dials showing the positions of the sun, the moon and the fixed stars; he was unable to determine the precise functions of some of the gears.

Professor E.C. Zeeman, of the Warwick University in U.K., in 1986 observed that the proposed combination of gears was unworkable mechanically, causing professor A.S. Bromley, from Sidney University, to propose an alter-

native reconstruction with the combination of gears driven from an input, turned daily. Bromley, in companionship with Frank Percival, an horologist, subsequently built a working model of the Antikythera-mechanism, based on renewed examination of the badly corroded fragments. The model works well, but should be seen as a preliminary proposal put forward by Bromley & Wright – the later from Science Museum of London – but not as the final word. – When visiting Athens in 1991 Bromley and Wright contacted the Finnish Institute, asking professor Jaakko Frösén to examine the letters/texts visible on the fragments; the study confirmed the dating of the letters used to the period of fabrication and the foundering in early 1st cent. B.C.

vaikuttaa mitalin pinnan vahingoittuminen palossa.

On hieman epävarmaa, mitä Arckenholtz tarkoitti mitalin aitoudella. Sanaa mitali käytettiin tuolloin usein antiikin rahoista, ja Ranskan kansalliskirjaston rahakammio on edelleenkin nimeltään Cabinet des Médailles. Oletettavasti hän uskoi, että kyseessä oli Aristoteleen muistoksi lyöty antiikinaikainen raha tai mitali. Ajatus ei sinänsä ole aivan mahdollon, sillä vaikka varsinaista mitalitaidetta ei tuolloin vielä ollut, esiintyy esimerkiksi Homeros usean kreikkalaiskaupungin rahoissa Vähä-Aasiassa. Myös Efesoksen Artemis samoin kuin muita saman jumalattaren kulttipatsaita

Arckenholtzin lahjoitukseen kuulunut "Aristoteleen mitali", todennäköisesti 1500-luvulta. Pronssia, läpim. 23 mm. Suomen Kansallismuseo, Rahakammio.

on kuvattu lukuisissa rahoissa. Filosoфеja ei tällä tavoin kuitenkaan kunnioitettu. Niinpä Aristoteles on saanut kuvansa rahaan vasta nykyajan Kreikassa.

Arckenholtzille kuulunut mitali on jo kauan sitten todettu Italian renessanssin tuotteeksi. Pienestä koostaan päätellen se on todennäköisesti ollut alun perin tarkoitettu antiikin rahan (fantasia) jäljitelmäksi. Mitalin tekijää ei tunneta. Siitä tunnetaan myös kaksi suurempaa, valamalla valmistettua versiota. Toinen niistä on läpimitaltaan n. 50 mm. Sen takasivuna on käytetty samaa Pegasosaihetta kuin tunnetussa mitalissa Pietro Bembon (1470–1547). Bembon mitalia pidettiin aikanaan Benvenuto Cellinin työnä, ja vaikka tähän ei enää uskota, lienevät kyseisen Aristoteles-mitalin säilyneet kappaleet joka tapauksessa 1500-luvulta. Toinen, vielä kookkaampi (85–90 mm) versio on yksipuolinen. Teoksessaan Italian renessanssimitaleis-

ta G. F. Hill mainitsee sen olevan "obviously Florentine work" ja ajoittaa sen 1400-luvun loppuun tai 1500-luvun alkuun.

Nämä kolme erikokoista mitalia eivät näytä samaa alkuperää olevilta. Uskotavampaa on, että niillä vain on ollut yhteinen esikuva. Tällaisena esikuvana voidaan pitää erästä 1400-luvun loppuun ajoitettua pronssiplakettia, josta on olemassa myös Enea Viccon piirros vuodelta 1546. Plaketti esittää pitkäpartaista ja -hiuksista miestä, jonka päähine ja muu pukeutuminen ovat samanlaiset kuin mitaleissa. Tästä ja siihen liittyvistä muista kuvista kirjoittanut Mrs. A. Strong on esittänyt – Léon Kochnitzkyn arveluun viitaten – että kyseessä saattaa olla autenttinen filosofin muotokuva, jonka alkuperäisenä mallina on ollut joku niistä kreikkalaisista oppineista, jotka vuoden 1453 jälkeen tai jo sitä ennen siirtyivät Italiaan.

Rouva Strong mainitsee samassa yhteydessä myös G. F. Hilliltä saamansa tiedon, jonka mukaan mitalin pienimmästä versiosta on hopeinen kappale British Museumissa. Hillin ajoitus sille on: "Not earlier than sixteenth century".

Voimme lopuksi todeta, että yllä käsitelty, jossain määrin orientaaliselta vaikuttava Aristoteleen muotokuvatyyppeiroa varsin voimakkaasti niistä antiikinaikaisista veistoksista, joiden uskotaan esittävän häntä. Nämä veistokset on kuitenkin tunnistettu Aristoteleen kuviksi vasta tämän vuosisadan puolella.

Summary

Tuukka Talvio, keeper of the numismatic collection of the National Museum of Finland, discusses a small bronze-medal showing the alleged Greek Philosopher Aristoteles. This medal belongs to a collection of coins brought together in Germany in mid 18th century by Johan Arckenholtz, librarian and antiquarian, handed over to the old "Academy" = University of Åbo = Turku by testament in 1778. The collection, including books, documents and letters, was damaged/destroyed in the total conflagration of the town in 1827. The coins were,

Roomasta 1592 löydetty marmorinen rintakuva, jonka nykyistä olinpaikkaa ei tunneta. Piirros teoksesta G. Richter, *Portraits of the Greeks*, s. 96.

discolored and in total disorder, transferred to the new University of the Grand Duchy, and established in the new capital of Helsingfors/Helsinki, but soon forgotten and neglected.

The medal, which in the donator's own opinion was ancient and of great importance, is seen as a Florentine renaissance forgery, not a medal but a false coin with borrowed Greek decorative elements. The bearded head sporting a fur-cap? apparently depicts a "philosopher", but possibly one of the elderly learned Greeks of Constantinople who fled to Italy for safety after 1453.

The author refers to different opinions on the medal or coin, which is not duplicated.

Käytetty kirjallisuus

Mrs. Arthur Strong, "A bronze plaque in the Rosenheim Collection". *Papers of the British School at Rome*, vol. IX, no. 8, 1920.

George Francis Hill, *A Corpus of the Italian Medals of the Renaissance*, London 1930.

Gisela M. A. Richter, *The Portraits of the Greeks* (Abr. ed., Oxford 1984).

Asea Paleokastro, som utgrävdes av E. Holmberg på 1930-talet.

Nordiska arkeologer i Arkadien

Det mångomskungna Arkadien håller på att bli ett område där mycken nordisk arkeologisk forskning i Grekland koncentreras. För tillfället är såväl norska, som svenska och finska arkeologer engagerade i skilda projekt i detta bergiga landskap, beläget i mitten av halvön Peloponnesos. Även om ingen av de för ögonblicket i detta område arbetande nordiska arkeologerna har varit sysselsatta här i mera än ungefär tio år, har nordisk arkeologisk utforskning av Arkadien en lång historia.

Erik Holmberg – pionjären

Den svenska arkeologiska forskningen har ända sedan de första utgrävningarna utförda av Axel W. Persson på 1920-talet i huvudsak varit koncentrerad till landskapet Argolis. Detta område var ett naturligt område att påbörja forskning i på 1920-talet; här fanns betydande lämningar efter den mykenska kulturens storhetstid, och detta var också ett område i vilket såväl tyskar, och engelsmän som greker bedrev stora forskningsprojekt. Arkadien var på denna tid ett svårtillgängligt område, i vilket litet arkeologiskt arbete hade utförts.

I detta ljus får man säga att det var ett relativt stort och modigt steg den unge Erik Holmberg från Göteborg tog, då

han i mitten av 1930-talet beslöt sig för att sätta igång en svensk arkeologisk utgrävning av den imponerande akropollikande klippan Paleokastro i närheten av byn Asea. Under tre år, 1936-1938 utförde Erik Holmberg här relativt storskaliga utgrävningar och frilade omfattande förhistoriska lämningar från neolitisk till mellanhelladisk tid. Efter den mellanhelladiska tiden övergavs uppenbarligen klippan som boplat, trots att sporadiska lämningar från mykensk och geometrisk tid även kom i dagen under utgrävningen.

På klippan Paleokastro fanns och finns ännu idag dessutom murar från hellenistisk tid. Holmberg kunde under sina utgrävningar konstatera att klippan under det fjärde århundradet f.Kr. åter hade bebyggts. Klippan kom nu att fungera som en akropol för den antika staden Asea. Asea var under klassisk till hellenistisk tid en mellanstor stad i Arkadien, som är skriftligt belagd i ett antal källor. Staden präglade till och med egna mynt under en kortare tid. Staden bestod förutom av akropolen även av en lågstad, som var omgiven av en mur, av vilken emellertid endast rester har bevarats till våra dagar. Holmberg frilade under sina utgrävningar ett antal hellenistiska husgrunder såväl på akropolen som i lågstaden.

Enligt de antika källorna verkar det som om den antika staden Asea skulle ha upplevt sin storhetstid under klassisk till hellenistisk tid, för att sedan ha övergetts när Grekland blev erövrat av romarna. Detta stämde relativt bra överens med Holmbergs utgrävningsresultat, med undantag av att han inte kunde hitta några rester från det klassiska Asea. Holmberg drog därmed slutsatsen att det klassiska Asea torde ha legat någon annanstans. En annan förvånande sak var att Holmberg inte hittade några entydiga rester av tempel på akropolen, såsom brukar vara kutym i de flesta grekiska stadsstaterna.

Endast en två till tre kilometer från Asea Paleokastro, på den högsta toppen av en av traktens högre berg fanns en tydlig tempelgrund, vilken Erik Holmberg beslöt sig för att frilägga år 1939. Arbetet var jobbigt, varje morgon måste arbetarna till fots klättra upp till toppen av berget från den moderna byn Asea, där man var inkvarterade. Under en knapp månad lyckades man emellertid frilägga grunden av templet tillräckligt för att kunna göra en planritning av templet och datera det. Det rör sig om ett tempel av dorisk ordning från det femte århundradet f.Kr., d.v.s. från klassisk tid.

Norskt initiativ till återupptagen nordisk forskning i Arkadien

Erik Holmberg höll under hela kriget en tät kontakt till byn Asea och sände bland annat mat och kläder till byborna. Kriget och de därpå följande inre stridigheterna i Grekland varade emellertid länge, och när lugnet slutligen lade sig på 1950-talet, hade Erik Holmberg i sin nya befattning som rektor för Samskolan i Göteborg inga möjligheter att återupptaga sitt arkeologiska arbete i Arkadien. På samma sätt hade det även gått för de italienare som sommaren 1940 hade utfört arkeologiska undersökningar av den antika staden Pallantions akropol, cirka tjugo kilometer öster om Asea. På denna akropol frilade italienarna fyra tempel,

utan att dock någonsin få till stånd en slutgiltig vetenskaplig rapport.

Den nuvarande chefen för det Norska Institutet i Athen, Erik Østby, som har specialiserat sig på dorisk tempelarkitektur tog i början av 1980-talet kontakt med en av de italienska arkeologer, som 1940 hade arbetat i Pallantion, samt lyckades övertala denne till att de gemensamt skulle försöka få till stånd en slutgiltig rapport rörande de fyra templen. Eftersom arbetet 1940 hade utförts under stor brådska p.g.a. det kommande grekisk-italienska kriget, visade det sig att ytterligare information om templen behövdes för att en slutgiltig rapport skulle kunna skrivas.

År 1984 utfördes därför kontrollmätningar av templen i Pallantion, i samband med vilka även en liten provutgrävning utfördes. Arbetet leddes av Erik Østby, medan de övriga projektdeltagarna var från Sverige och Italien. Då det vid denna tidpunkt ännu inte fanns ett norskt institut i Athen, utfördes arbetet på ett tillstånd utfärdat för det Svenska Institutet i Athen. Nordisk arkeologisk verksamhet hade därmed åter kommit igång i Arkadien, denna gång dock på ett internationellt plan, som ett samarbete mellan arkeologer från flera länder. Den slutgiltiga rapporten är även skriven på italienska och befinner sig i tryck i den Italienska skolans årspublikation.

Tegeaprojektet

Det lyckade arbetet i Pallantion sporrade Erik Østby till fortsatt verksamhet i Arkadien, och efter ett antal år fick han en möjlighet att ge sig i kast med de imponerande resterna av det klassiska templet i Tegea, ett av det antika Greklands mest berömda tempel, konstruerat av en av sin tids största skulptörer och arkitekter, Skopas från ön Paros. I sex års tid från år 1990 har Erik Østby lett ett internationellt team av arkeologer i Tegea. Projektet kan karakteriseras som ett norskt-svenskt-italienskt-grekiskt-amerikanskt projekt under ledning av det 1989 grundade Norska institutet i Athen. Under de sista åren har även en finsk forskare, Jari Pakkanen

Resterna av det berömda klassiska templet i Tegea, under de senaste åren mål för E. Østbys utgrävningar.

deltagit i projektet, med uppgift att med datamaskinsprogram försöka skapa en rekonstruktion av det klassiska templet.

Tegeautgrävningen har lett till överraskande och mycket spännande resultat. Under grunderna till Skopas klassiska tempel har man lyckats identifiera stenfundament hörande till ett tidigare arkaiskt tempel från slutet av det sjunde århundradet f.Kr. När man öppnade ett område innanför templets cella stötte man emellertid på något verkligt överraskande, nämligen stolphål från två successiva geometriska apsidala byggnader, vars väggar varit gjorda av ris och lerklining. Byggnaderna hade samma orientering som de senare arkaiska och klassiska templen, vilket tyder på att man har stött på resterna av tidigare temPELLIKNANDE byggnader, som inte ännu varit byggda av sten.

Att de tidiga av ris och lerklining konstruerade apsidala byggnaderna utgjort tidiga helgedomar förstärks av det faktum att man framför dessa hittade en metallbearbetningsplats, i vilken det har gjorts små votivgåvor, som sedan har offrats i helgedomen. Såväl de två ris

och lerkliningsbyggnaderna som metallbearbetningsplatsen kan dateras till geometrisk tid, mera exakt till första hälften av det åttonde århundradet f.Kr. Ännu mera spännande är att konstatera att utgrävarna trots fem års idogt arbete ännu inte har nått botten av det mycket svarta kulturlagret och att man i de lager man genomgrävt har hittat även en del mykensk material, bland annat en figurin. Det är alltså möjligt att man under kommande utgrävningssäsonger kommer att kunna visa att det på denna plats skulle ha funnits en kontinuitet ända från mykensk tid fram till senromersk tid, vilket skulle innebära i det närmaste 2000 år av kultutövning.

Svensk surveyverksamhet i Aseadalgången

Efter svenskt deltagande såväl i Pallantion- som Tegeaprojektet var det 1994 dags för det första svenskledda arkeologiska projektet i Arkadien efter kriget. Jeannette Forsén, som har övertagit ansvaret för Erik Holmbergs gamla utgravningsplatser i Asea, började detta år med att gå igenom de ännu återstående fynden från Holmbergs utgrävning på Asea Paleokastro, i akt och mening att publicera delar av dessa utgående från de nya

Surveyarbetet bedrivs genom att landskapet genomkorsas gående i skallgångsliknande kedjor.

rön som har dragits inom grekisk förhistorisk arkeologi alltsedan Holmbergs tid. Samtidigt inledde hon ett treårigt surveyprojekt i Aseadalgången.

Surveyprojektet syftar dels till att inventera alla arkeologiska fyndplatser i ett 40 km² stort område, dels till att försöka rekonstruera Aseadalgångens geologiska historia, för att på så vis bättre förstå de livsbetingelser folk som levt här under gångna tider har haft. Fyndplatserna lokaliseras genom att hela dalgången genomgås i skallgångsliknande kedjor, med cirka 15 meter mellan varje person. Under de två första åren har ett sjuttiofem nya arkeologiska boplatser hittats, varierande i storlek från små herdekojor till hela byar, och tidsmässigt ända från paleolitisk till modern tid. En finsk geoarkeolog, Mika Lavento, har varit engagerad i projektet och har bland annat lyckats visa att det i dalgången, ända fram till vårt århundrade, har funnits en stor, grund sjö, som sedermera har dikats ut och torkat ut.

Till Aseasurveyens mera spännande resultat hör det faktum att man intill Asea Paleokastro har hittat rikliga lämningar från såväl arkaisk som klassisk tid, bland annat även en del av en even-

tuell senarkaisk eller klassisk stödmur. Allt tyder på att det här har funnits, vad som sannolikt kunde beskrivas som en liten stadstat, redan under arkaisk och klassisk tid. I samma område har även en kultplats hittats, med fragment av karakteristiska miniatyrvaser och terrakottafiguriner, vilka kan dateras till en tidsperiod börjande från arkaisk tid och sträckande sig ända fram till ankomsten av romarna och övergivandet av stadsstaten Asea.

Ett annat spännande resultat av surveyen är fyndet av resterna från ett tidigare okänt tempel. Dessa rester hittades inte långt ifrån den plats där man har velat förlägga den antika orten Athenaion, vilken Pausanias under andra århundradet e.Kr. nämner på sin väg från Megalopolis till Tegea som liggande kort före Asea. Pausanias nämner att det inte fanns något annat sevärt i orten Athenaion än ett tempel till Pallas Athena, litet utanför orten själv. Med stor sannolikhet är det resterna av detta tempel som nu har kunnat lokaliseras. Utgående från de hittade blocken framgår det att det rör sig om ett tempel av dorisk ordning från mitten av det fjärde århundradet f.Kr.

Framtida nordiska projekt i Arkadien

Det svenska surveyprojektet har liksom de norska projekten i Pallantion och Tegea en internationell karaktär. Utöver svenska deltagare har det deltagit arkeologer från Grekland, Österrike och Finland. Finska deltagare har utöver Mika Lavento och undertecknad varit Arja Karivieri, Niklas Söderholm och Sanna Kotajärvi. Därmed har alla de nordiska projekten under de sista årtionden i Arkadien haft en liknande karaktär, med deltagare från många länder, men med tyngdpunkten vid de nordiska länderna.

Den samarbetsvilja över nationsgränserna och entusiasm som de nordiska projekten i Arkadien har gett uttryck för lovar gott för framtiden, och vi har nog bara sett början av en intensiv nordisk arkeologisk verksamhet i detta landskap. I Tegea planeras redan för de kommande åren en internationell survey under norsk ledning och på längre sikt har det preliminärt talats om möjligheterna att starta ett samnordiskt arkeologiskt projekt i Arkadien.

Björn Forsén
Finska Institutet i Athen
Zitrou 16
GR-11742 Athen

Summary

In the 1920's and the 1930's Swedish archaeologists carried out field work in remote areas of the Peloponnesos: Axel W. Persson in Argolis, Erik Holmberg in the village of Asea. These activities had to stop in 1939 on the threshold of the Second World War. Also Italians, active in Pallantion with a total of four temples, closed down in 1940 with hostilities starting between Italy and Greece.

The will for co-ordinated archaeological teamwork, irrespective of nationality demonstrated during the joint nordic projects, may in future result in inter Scandinavian field projects, open to other nations present at Athens.

With such a background Scandinavians in the late 1980's started afresh in the rural province of Arcadia: the Norwegians in Tegea under Erik Östby, head of the Norwegian Institute at Athens, but in partnership with Greek, Italian and US students. The Swedes started up in Asea, in the path of Erik Holmberg, by re-activating excavations up on the Paleocastro of Asea. Furthermore, a thorough investigation of a rural area of abt. 40 m² commenced by systematic combing, looking for remnants of building sites of every respect and epoch.

Provbörningar företages i den i Aseadalgången belägna uttorkade sjön, i akt och mening att undersöka sjöns sedimentering.

Göran Schildt

TOIVEMATKA

*Kun unelmat
toteutuvat*

Göran Schildt

Toivematka

Legendaarinen matkakirja Göran Schildtin Daphne-veneeseen purjehtimisesta 1948 Tukholmasta Välimerelle. Kirja käännettiin heti sen ilmestyttyä kahdeksalle kielelle. Uusittu laitos sisältää myös uuden esipuheen *Goethe ja talvisota*. Runsas kuvitus. Ovh. 185,-

Päivi Setälä

Keskiajan nainen

Professori Päivi Setälä näyttää ettei kurjuustutkimukseen ole aihetta: keskiajan nainen oli selviytynyt ja keskeinen vaikuttaja yhteisössään. Runsas kuvitus. Ovh. 195,-

Georg Henrik von Wright

Ihminen kulttuurin

murroksessa

Esseitä suurten muutosten ajoista ja niiden kuvaajista. Oma suhtautumistaan tähän päivään akateemikko von Wright kuvaa esseessä "Viimeisistä ajoista. Ajatusleikki". Ovh. 148,-

Jarl Hellemann

Lukemisen alkeet

ja muita kertomuksia kustantajan elämästä

Kirjallisen elämämme vaikuttajan, Tammen pitkäaikaisen toimitusjohtajan persoonallista muistelua. Ovh. 148,-

Paestumin vastalöydetyt maalatut haudat

Paestumiin – oik. Poseidoniaan – on 1700-luvulta lähtien tultu ark kitehtuurin, ts. suurten doorilais-ten temppeleiden vuoksi; muista löydöistä ei silloin ollut puhetta. ”Molempain Sisiliain” valtakunnassa antikvaarisia asioita ei varsinaisesti laiminlyöty, mutta ne hoidettiin periaatteessa kuningashuoneen ajanvietteenä – satunnaiset arvolöydöt päättyivät Bourbonien yksityiskokoelmiin. Kaivauksia kyllä suoritettiin, mutta painopisteet olivat Vesuviuksen kaupungeissa, Pompejissa ja Herculaneumissa. Goethe kävi Italian matkallaan 1787-88 Paestumin temppeleitä ihailemassa, mutta vetelikäs malariasieutu vähine asukkaineen uinui silloin syvää unta. Vasta Garibaldin vuonna 1860 vallattua eteläisen kuningaskunnan saatiin muinaisasioihin asiallisuutta ja vauhtia: Paestum tuli ajankohtaiseksi ja keskustaa ryhdyttiin kaivamaan, rakennusfragmentteja otettiin talteen ja kaupunginmuurin ympäröimä raunio- maasto tutkittiin asemakaavan kannalta – mikä silloin riittikin!

Alkavalla 1800-luvulla oli alueelta satunnaisesti löytynyt hautoja, jopa maalattuja kammiohautoja, mutta nämä olivat asiantuntijoiden silmissä vähemmän tärkeitä. Jokunen fragmentti siirtyi Napolin museoon, mutta asia unohtui ja paikat rappeutuivat. Muualta Etelästä löytyi maalattuja hautoja lisää, mikä viittasi ei-kreikkalaiseen alkuperään. Painopisteet olivat kauan Vesuviuksen kaupungeissa, joista tuli jatkuvasti kysyttyä arvokasta roomalaiseen irtotavaraa.

1930-luvulla nuoret arkeologit paikansivat kauan etsityn Sele-laakson Hera-jumalattaren ikivanhan pyhäkön, joka oli Poseidonian alkulähde. Tässä vaiheessa todettiin että kaupungista pohjoiseen sijaitsivat eri aikakausilta peräisin olevat kaupunkilaisten kalmistot. II maailmansodan jälkeen ryhdyttiin Paestumin seudulla järjestelmällisiin hautausmaiden paikantamisiin ja hautojen tutkimiseen. Sellaisia löytyi monelta suunnalta, mikä kertoo asukasmäärästä ja myös vauraudesta, sillä rakennettu ja

”Sukeltajan haudassa” liikkuvat Kreikan klassiselle kaudelle (400 luvulle e.Kr.) tyyppilliset mieshahmot, juhla-asuisina ja vaikioliikkeineen huilunsoittajineen ja -soittajattaren johtamina. Haudan maalaukset esittävät ”symposioita” palvelijoineen, soittajineen ja jaksolle tyyppillisine sekotus- ja juoma-astioineen.

hyvin varustettuja hautoja oli runsaasti, etenkin etelässä Agropolin pikkukaupungin mailla. Kaikkialla kalmistot ovat nykyisin viljavien peltomaiden peitossa, tiheästi viere vieressä ja jokseenkin samaan ilmansuuntaan osoittavia. Yleisin tyyppi on ”laatikkomainen” isoista travertiinilaatoista pehmeään maastoon kasattu harjakattoinen kammio, jossa usein on maalauksia. Ajoitukset eivät tuota vaikeuksia, sillä keramiikka ajoittaa kiistattomasti, niin kuin myös lukaniheimon aseet ja asepuvut, jotka ovat seuranneet miespuolisia vainajia hautaan. Mainitut haudat liittyvät kaupungin post-kreikkalaiseen jaksoon v:n 400 e.Kr. jälkeen. Lukaaniin haudat kuvas- tavat ei-kreikkalaisen, mutta silti sivistyneen yläluokan elämää juhlineen ja hautausmeneineen. Puvusto ja irtaimisto kyllä viittaavat lähellä oleviin kreikkalaisiin esikuviiin, sillä Etelässä oli vielä 300-luvulla itsenäisiä täysin kreikkalaisia kaupunkeja. Erikoisena piirteenä pistää silmään asepuvukisten sotilaitten keskeinen asema: paikallinen herruus oli saavutettu asein.

Tästä poiketen löytyi vanhempi maalattu hauta, joka ajoittui 400-luvun alkuun, siis Kreikan ja kreikkalaisen sivistyksen huippukaudelle. Seinien kuvat liittyvät Koti-Kreikan tapakulttuuriin juominkeineen, ”symposio” miesseurassa, jossa oli laulua, kitaran- ja huilunsoittoa, sekä tarkasti kuvattua rekvisiittaa: ts. attikalaista edustuskeramiikkaa juhlimista varten. Hauta nimettiin ”Sukeltajan haudaksi” (Tomba del Tuffatore) mereen sukeltavan nuorukaisen mukaan: esitystä ei tulisi nähdä voimailuna, vaan symbolisena siirtymisenä elävien maailmasta Tuonelaan.

Hauta herätti suurta huomiota. Ehjää maalattua hautaa ei arkaaiselta eikä klas-

Lukaanien hautamaalaus 300-luvun kammiohaudasta: voitokas ratsusotilas otetaan vastaan juhlamenoin.

Paestumille tyypillinen laatoista koottu kammiohauda joka kasattiin pehmeään maaperään. Sisäpinnat on siloteltu stucco-kerroksella ja maalattu "al-secco" tekniikalla.

siselta kaudelta ole säilynyt, ei varsinaisessa Kreikassa, ei Vähä-Aasiassa eikä Magna Graeciassakaan. Hävitys etenkin Koti-Kreikassa on ollut absoluuttinen, koska Balkanilla on riehunut barbaarikansoja toinen toisensa jälkeen, aina turkkilaisten tuloon saakka 1400-luvulle – siis tuhannen vuoden ajan.

Kirjallisuudesta tunnemme nimekkäiden taiteilijoiden teoksia, esim. Polygnotoksen Delfoin knidoslaisten "leskessä" olleet kaksi suurikokoista seinämaalusta (26 m:n pituisia), joista ei ole säilynyt pienäkään jälkeä. Taideteoksista on onneksi säilynyt sommitelmien katkelmia vaasimaalausten muodossa: Kerameikoksen maalarit tekivät tarkkaa työtä ja säilyttivät näin monen kuuluisan muraalimaalausten pääpiirteet jälkimaailmalle.

Paestumin eli Poseidonian Tomba del Tuffatore on ainutlaatuinen, hyvin säilyneine maalauksineen, mutta laadullisesti

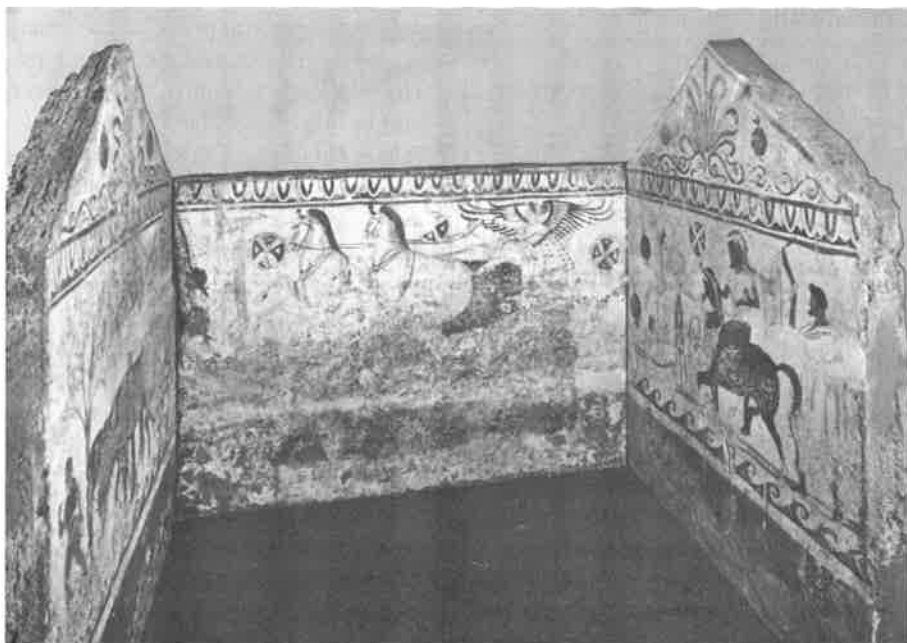
sesti seinälaatat eivät ole korkeatasoisia eivätkä verrattavissa Kerameikoksen eturivin mestareiden töihin. Oletettavasti läntisen Kreikan kaupunkiporvareita palvelivat liikkuvat käsityöläiset, jotka tilauksesta toistivat suosittuja vakioaiheita, kukin kykyjensä mukaisesti. Huomattavia taideteoksia ei kysytty eikä myöskään saatu aikaan. Vastaavasti etruskien varakkaat lukumonit teettivät kalliohautoihinsa – ja todennäköisesti

myös asuintalojensa edustushuoneisiin? – seinämaalauksia idästä saapuneilla ammattilaisilla, sillä esikuvat ovat kreikkalaisilta lainattuja. – Taustalla molemmissa tapauksessa siis Kreikka.

Lukaaniheimon herruus Poseidoniasa kesti noin vuodesta 400 e.Kr. vuoteen 273 e.Kr. jolloin Rooma, vallattuaan Taraksen = Tarentumin ja pakotettuaan Pyrrhoksen laivaamaan joukkonsa kotiin Epeirokseen, perusti lukaanien Paiston-nimiseen kaupunkiin roomalaisen "colonian". Tätä ennen itaalinen heimo sai vihdoinkin määräysvallan omalla alueellaan, josta se oli joutunut vetäytymään vuoristoon ehkä 600-luvulla Sybariin miesten perustettua länsirannikolle kauppaseman. Tämä aikajakso on kreikkalaisin silmin nähty barbaarisena ja häpeällisenä, kun entiset isännät eivät saaneet käyttää omaa jaloa kieltään. Näin kävi myös Cumalle, mutta läheinen Elea säilyi kreikkalaisena, puhumatkaan Neapoliksesta, joka vauriina ja voimakkaana eli helleenisenä saarekkeena viljavalla tasangolla, jonka taustalla etruskit, samnilaiset ja muut oskilais-sabelliset heimot taistelivat keskenään.

Lukaanien suhteellisen lyhyt herruus olisi tavallaan verrattavissa eestiläisten kärsimyksiin balttilaisten paronien ikeen

alaisina, kunnes v. 1919 pääsivät isänniksi omaan taloonsa – joskin ilo jäi lyhyeksi. Paestumin joutumista ei-kreikkalaisten käsiin ja komentoon pidettiin Koti-Kreikan puolella kansallisena loukkauksena sillä seurauksella, että Epeiroksen kuningas Alexandros Molossialainen – Suuren makedonialaisen Olympias-äidin veli – vei joukkoja Etelä-Italiaan nujertaakseen itaaliset heimot. Vuonna 332 e.Kr. Poseidonian muurien ulkopuolella kuninkaan joukot tuhosivat lukaanien voimat, mutta hänen vetäytyttyään Adrianmeren taakse lukaanit jälleen ottivat kaupungin haltuunsa.

Lukaanikansasta on säilynyt vain vähän tietoja. Tämä koskee kaikkia itaalisia heimoja, jotka voittoisa Rooma nujersi ja raivasi maan pinnalta natsimaisella perusteellisuudella, etruskit mukaanluetuna. Likvidointiin kuului myös järjestelmällinen mustamaalaus, josta pitivät huolen omat historioitsijat kuten Livius.

Hautamaalaukset antavat melkoisesti tietoja tästä unohdetusta vuoristokansasta, joka satoja vuosia oli elänyt kreikkalaisten syrjäisenä naapurina ylläpitäen tapoja ja taitoja, varsinkin aseiden käytön. Kuten jo todettiin, ”voitokas sotilas” on esitetty keskeisenä hahmona monessa haudassa: aseet ja täydellinen varustus omatyypisine rintahaarniskoineen seuraavat usein vainajaa hautaan, mikä on ilmaus hyvinvoinnista ja vauraudesta. Yläluokka, jota maalaukset kuvaavat, esiintyy niissä kultivoituna, varakkaana ja omasta arvostaan tietoisena. Parrakkaat miehet astelevat pontevasti kreikkalaisittain pukeutuneena ja saappaissa, tai asepuhuisina ratsain satulaa vailla. Naiset esiintyvät hyvin puukeutuneina matroonoina viittoineen, huiveineen ja koruineen, tai vainajina komeiden hautajaismenojen, ”prothesis” pääkohteina, juhlaahteissa ”meikattui-na” korkealle vuoteelle sijoitettuina. Hautajaismenojen merkitys korostuu monesti, mutta etruskien tapaisia julkisia juhlamenoja soitattajineen ja kisoineen ei maalauksissa esiinny – vainajaa kunnioidetaan huilun soitolla.

Haudoista tavatut lahjaesineet kertovat tutkijoille kaiken tarpeellisen: oliko

Lukaanimaisen vallasnaisen juhlalliset hautajaismenot itkijöineen (oik.), huilunsoittajineen ja kunniaavartioineen. Vainaja lepää katoksen suojaamalla korkealla vuoteella juhlapukimis-sa koruineen ja hautajaislahjojen ympäröimänä.

kyseessä mies vai nainen, sillä keraamiset esineet kertovat tämän. Ne ovat myös ajoitettavissa noin 25–50 vuoden tarkkuudella ja antavat lisäksi tietoa tuotantoalueista. Siitä selviävät myös silloiset kaupan tied. Koruja on löytynyt vähän. Jalometalliesineet ja korut puuttuvat täältä alueelta, kun sen sijaan vauraan Tarranton suunnasta on tullut runsaasti hellenistisiä kultakoruja ajanjaksolta, joka surkeasti päättyi kohtalokkaaseen Hannibalin sotaan (217–205 e.Kr.) Etelä-Italian kamaralla.

Paestumin maalatut haudat päättyvät roomalaisten tullessa v. 273 e.Kr. Tätä ennen samnilaiset heitit itaaliset liittolaisensa oli nujerretty viimeisessä ”samnilaissodassa” 290 e.Kr: pian oli etruskien vuoro. Itsenäisiä itaalisia heimoja ei sallittu, mutta kreikkalaisille siirtokuntakaupungeille kävi hyvin: niille myönnettiin kunnallinen itsehallinto, oikeus ulkomaankauppaan ja paikoittel- len myös rahan lyöntiin. Yleisehtona oli että ne asettaisivat meriasioissa voimavaransa – laivat ja miehet – Rooman käytettäväksi pahan paikan tullen. Tämän sitoumuksen mm. Paestum joutui- kin pian lunastamaan Rooman joudut- tua hankaluuksiin eturivin merivallan – Karthagon – kanssa.

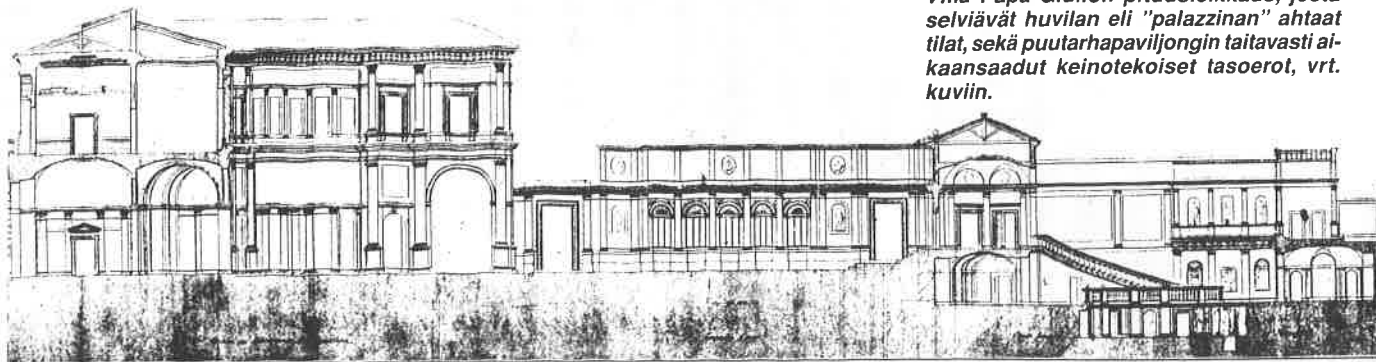
Summary

Paestum or Poseidonia was noted already by 18th century tourists on account of the majestic doric temples left standing; local excavations were not carried out not within nor outside the well-preserved town-wall. In early 19th century some painted tombs were opened in the vicinity, but archaeologists were focused mainly on the towns of Herculaneum and Pompeii.

In the Mussolini period active young archaeologists located the very ancient Heraion at the mouth of the Sele-river, and in this connection also observed a number of tombs. Only after World War II large-scaled prospectings resulted in the location of numerous cemeteries, related to the important town, from around 400 B.C. in the possession of local Lucanian tribes.

A considerable number of chamber-tombs, built from travertine slabs, contained paintings relevant to the post-Greek civilization, with exception of a single painted tomb from early classical period (from around the Persian wars) called the ”Tomba del Tuffatore” = the Diver’s Tomb, with murals show-

Jatkuu siv. 26.

Villa Papa-Giulion pituusleikkaus, josta selviävät huvilan eli "palazzinan" ahtaat tilat, sekä puutarhapaviljongin taitavasti aikaansaadut keinotekoiset tasoerot, vrt. kuviin.

Villa Papa Giulio – Rooman valtiollinen etruskimuseo

Helikonissa on esitelty jo useita Rooman museoita. Tällöin on ilmennyt erityisesti paavien keskeinen rooli, joka jatkui vuoteen 1870 saakka. Siitä lähtien vastuu muinaisasioista ja museoiden perustamisesta on kuulunut Italian valtion viranomaisille. Vatikaanin museoihin ei ole puututtu, mistä johtuen esim. julkisia etruskikokoelmia on kahdella taholla. Jako oli historiallinen ja poliittinenkin, sillä Kirkkovaltion valtaus tiesi Rooman aateliston ja sivistyneistön kahtiajakoa paavinmielisiin ja kuningasmielisiin, jotka viimeksimainitut paavi julisti kirkonkiroukseen. Tästä huolimatta kun-

nallisten museoiden toimintaa tehostettiin ja harvat uudet valtion museot sijoitettiin sopiviin rakennuksiin, kuten edellisissä numeroissa on selostettu.

Vuosisadan vaihteessa v. 1900 todettiin esihistoriallisten ja etruskikauden löytöjen paljous. Alan kokoelmia lunastettiin yksityisiltä, ja Etelä-Etrurian alueella jatkuvista kaivauksista tuli yhtä mittaa lisää, joten etruskimuseon tarve oli ilmeinen. Tähän vaikutti myös lisääntynyt yleinen kiinnostus etruskeja kohtaan kirjoitetussa sanassa.

Sopivaksi museorakennukseksi ehdotettiin Pariolin kaupunginosan tuntumassa sijaitsevaa rappeutunutta ja unohdet-

tua paavien huvilaa, n.s. Villa Papa Giulio. Paikka oli rakennusvaiheessa 1500-luvulla vielä maaseutua, koska se sijaitsi Porta del Popolon ulkopuolella. Sittemmin se joutui valtavan Villa Borghesen varjoon. Uuden Viale delle Belle Artin rakentamisen yhteydessä huvila tuli tavallaan esiin, sillä sen kohdalle sijoitettiin raitiotien pysäkki. Samoihin aikoihin Parioli-kukkulasta tuli diplomaatti- ja hienostoaluetta. Mussolinin kaudella kadun varrelle syntyi uusi taidemuseo ja useita ulkomaisia instituutteja, mm. Ruotsin; alueelta varattiin rakennustontti Suomal-lekin, joka suursodan syttymisen vuoksi ei pystynyt sitä hyödyntämään.

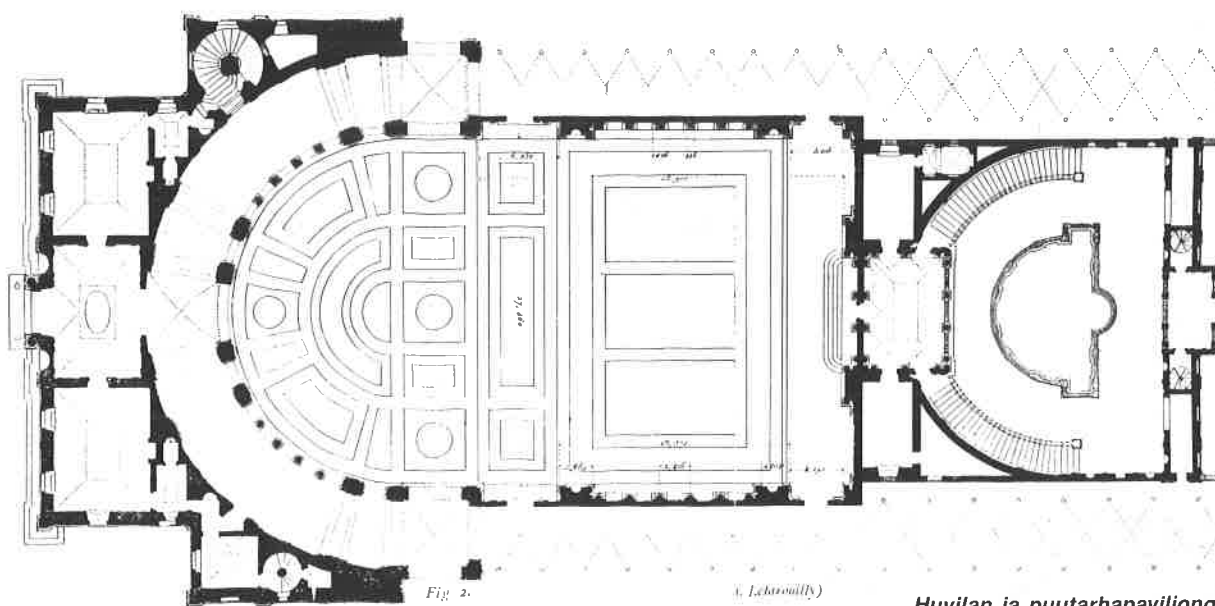
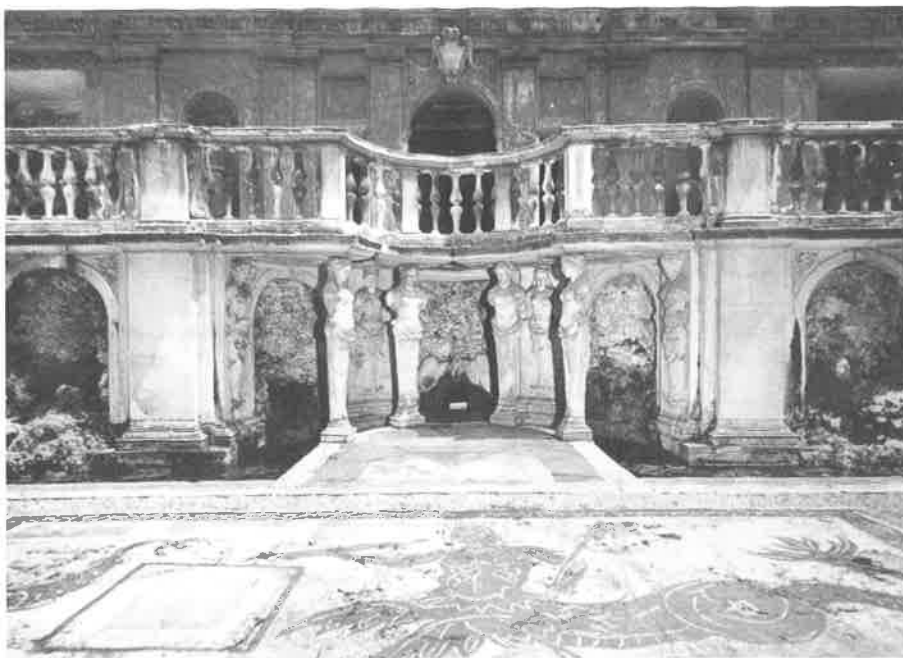

Fig. 2.

A. Lachauxin (vrt.)

Huvilan ja puutarhapaviljongin pohja geometrisenä kokonaisuutena, jäykän renessanssipuutarhan ympäröimänä. Perustuu ranskalaisiin mittauksiin.

Huvila, jota sanottiin "palazzinaksi", katsoo pienelle aukiolle, jota hallitsee rakennuksen kaksikerroksinen julkisivu. Siinä on monia arkkitehti Vignolalle tunnusomaisia yksityiskohtia: ikkunankehäkset, holvatut syvennykset ja korostetut rustikoidut puolipylväät, jotka toistuvat hänen muissakin rakennuksissaan. Raskas julkisivu on todellisuudessa kaipa yhden huoneen syvyinen suojarakennne, joka muodostaa pihan suuntaan avautuvan puoliympyrän, "apsiksen", kannan.

Paavin huvilan rakentaminen

Paavi Julius III del Monte (1551–1555) ei kuulu huomattaviin paaveihin eikä hän ollut peräisin vauraasta suvusta. Vasta paaviksi tultuaan hän pystyi havittelemaan kesäasuntoa kaupunkialueen ulkopuolelta, mutta havaitsi tonttien hinnat siinä määrin kalliiksi, että joutui tyytymään syrjäseutuun pohjoisen suunnalla olevan Porta del Popolon ulkopuolella. Sieltä hän lunasti maata pikkuerinä Monte Pariolin rinteiltä. Näin muodostui viinitarha "Vigna di Papa Giulio", jonka erikoisuuksiin kuului, että Aqua Virgo, keisariajan maanalainen vesijohto, kulki alueen halki. Vesijohto oli tähän aikaan heikossa kunnossa eikä tuonut sanottavasti vettä kulutukseen.

Paikalle ei päässyt maanteitse kulku-

Huvilan upotettu roomalaishenkinen "nymphaeum" tänne siirrettyine keisariajan mosaiikkeineen.

neuvoilla Vatikaanin alueelta, vaan vesiteitse jokea vastavirtaan soutaen paavin rakennuttamaan jokisatamaan. Vuoteen 1553 mennessä paavi oli saanut kootuksi itselleen sopivan maa-alueen ja

"Cista Ficoroni", kaiveruksistaan kuuluisa pronssinen etruskinainen korulipas. Esineen löysi Praenesteestä – nyk. Palestrinasta – jo 1700-luvulla Ficoroni-niminen tutkija.

päätti rakentaa sinne Palazzo della Vignaksi sanotun, iltakäyttöön mutta ei yöpymiseen tarkoitetun huvilan tai pikkupalatsin. Tehtävä annettiin silloiselle muotiarkkitehdille Giacomo Barozzi "da Vignolalle" (jälkimmäinen nimi oli otettu taiteilijanimi). Hän oli saksalaisen lands-knecht -upseerin tyttärenpoika, jonka isä oli italialainen.

Tilaa rakennukselle ja puutarhalle oli vähän, joten projekti käsitti jo mainitun pikkupalatsin, erillisen päärakennukseen yhteydessä olevan puutarhapaviljongin vesilaitteineen ynnä tätä ympäröivän, myöhäisrenessanssin hengessä suunnitellun geometrisen jäykän puutarhan. Arkkitehdin tehtävä oli hankala, koska toimeksiantaja muutteli mieltään viikosta toiseen ja kutsui useita taiteilijoita/arkkitehtejä mukaan, joten lopulta huvilakokonaisuutta olivat suunnittelemassa da Vignolan lisäksi taiteilija-kirjailija Vasari ja graafikko-aidemaalari Ammanati. Alkuperäisiä piirustuksia ei ole säilynyt, joten kunnia jakaantuu mainittujen kolmen kesken: mielenkiintoista puutarhapaviljongia pidetään Ammanatin työnä itse palatsin ollessa Vignolan käsialaa. Paavi kuoli jo v. 1555, joten hän tuskin ehti siitä nauttia valmiina puutarhakokonaisuutena, jollaiseksi se oli tarkoitettu. Huvila siirtyi sukulaisille ja rappeutui pian. Melko laaja Monte-Pariolin vigna pirstoutui, mutta Villa Borghesen tuffitasanteen alle jäänyt huvilapuutarha säilyi unohdettuna ja ränsistyvänä kokonaisuutena, joka suojattuna rakennusmuistomerkinä etsi 1900-luvun alussa käyttötarkoitusta. Museotarkoitukseen suppea palazzina ei sovellu kovin hyvin, varsinkin kun siitä puuttuvat varasto- ja toimitilat.

Etruskiaineistoa oli Roomaan kertynyt runsaasti jo Napoleonin aikoina, sillä keisarin veli Lucien oli Caninon ruhtinaana harjoittanut laajamittaista haudanryöstöä Vulcin muinaiskaupungin kalmistoissa ja myynyt maalattua keramiikkaa Euroopan suurille museoille. Kauan tätä ennen Firenzen rikkaat ja oppineet olivat keräilleet etruskiaineistoa Toscanan löytöpaikoilta. 1830-luvulta lähtien Kirkkovaltion valtuuttamat har-

rastajat suorittivat kaivauksia Roomasta pohjoiseen, josta arvokkaimmat löydöt päätyivät Vatikaanin museoihin, kuten esim. ns. "Regolini-Galassi" -haudan uskomattomat kultaesineet, jotka loivat perustan paavien etruskikokoelmille.

1800-luvun lopulla antikvaariviranomaiset keskittyivät seuraamaan grynderien toimintaa Rooman alueella, mutta kaivauksia suoritettiin jossakin määrin myös vanhoissa etruskikeskuksissa. Tärkeä kohde oli Civitā Castellana – paikallisen faliskikansan Falerii – josta löytöjä tuli runsaasti.

Kaivaukset käsittivät myös pronssikauden ja varhaisen rautakauden kerrostumia ja hauta-alueita, joista tehdyt löydöt liittyivät esihistoriallisten itaalien heimojen ja varsinaisten etruskien väliin saumakohtiin ja muodostavat täten hyvin huomattavan tutkimuskentän. Etruskimuseo käsittää siis myös varhaisimmat paikalliset kulttuurit tulevan etruskialueen eteläisellä kulmalla.

KOKOELMAT

Villa Giulia -museon maailmankuulu aarre on Vejin terrakotta Apollo, joka oli koristanut suuren temppelin katonharjaa n.s. akroterion-veistoksena. Sarjan muutkin hahmot ovat fragmentteina tallessa. Esillä ovat monen puurakenteisen temppelin lukemattomat maalatut koristelaatat, joissa vilisee kreikkalaisen mytologian olentoja etruskien muotokielelle käännettyinä. Kolmiomaisten temppelellyfronttonien fragmentteina säilyneet homeeriset taistelukuvaukset toistavat värikkäästi lähitaistelun vaiheita ja kauhuja jotenkin "talonpoikaishenkisesti". Näyttelyt kertovat kuvin, kartoin ja kai-verretuina piirroksin monista itsenäisistä kaupunkivaltioista Tiberin laakson pohjoispuolella, jotka Rooma sittemmin nujersi ja likvidoi.

Rikkaat hautalöydöt ovat esillä lukemattomissa lasikoissa tarkasti löytöryhmittäin ja paikkakunnittain. Niistä ilmenee johtavien kaupunkien ja suurten sukujen korostetusti esille tuotu varallisuus, jota esitellään pronssiesinein, koruasein ja varsinkin jalometallikoruin.

Taidekäsityön taso on kaikilla sektoreilla korkea. Varsinkin kultaseppien tarkkuustyö herättää ihmetystä, mutta suuresti ihailtu granulointitekniikka tulee paremmin esille muissa kokoelmissa kuin Villa Giulian museossa.

Taidehistorioitsija löytää "cistojen" (naisten pronssisten korulippaiden) kohteesta sarjasta niistä kuuluisimman, Cista Ficoronin, joka löydettiin jo 1700-luvulla Palestrinasta, etruskien Praenestesta. Pronssilieriöön kaiverrettu kuvaus esittää Argonauttien nuorta retkikuntaa maihin vedetyn Argo-laivan ympärillä levossa tai kisailemassa. Sama kaiverrustekniikka toistuu naisten pronssipeilien pyöreissä pinnoissa. Klassisen ja hellenistisen kauden korut, joko Idästä hankitut tai Italian maaperällä valmistetut, ovat aina kiinnostaneet keräilijöitä. 1800-luvulla syntyi Roomassa kaksi mahtavaa etruskikokoelmaa, toinen Barberini-suvun ja toinen Castellani-nimisen keräilijän toimesta. Jälkimmäinen teetätti esineistä tarkkoja kopioita huomattaville turisteille. Siitä syntyi Pariisissa ja Lontoossa todellinen villitys ja muotisuuntaus – Castellania sanottiin "revivalistiksi".

Molemmat tässä mainitut kokoelmat lunastettiin valtiolle päätyäkseen Villa Giulian yläkertaan, jossa ne ovat näytteillä. Yläkertaan on sijoitettu viime aikoina myös maalattujen kammiohautojen irrotetut seinäpinnat, joissa on käytetty eräänlaista al secco -tekniikkaa. Toimenpide on mittava ja aikaa vievä, mutta välttämätön, sillä kauan auki olleissa maanalaisissa kosteissa haudoissa värit ovat haalistuneet ja kuvakentät hilseilevät uhkaavasti. Tarquinian tärkeimmät maalaukset kopioitiin jo 1910-luvulla Kööpenhaminan Glyptoteekin tilauksesta ja ne ovat siellä tutkittavissa.

Etruskien puuarkkitehtuuri, kauttaaltaan kirvesmiestyötä, on esillä monissa piirroksissa, mutta täällä se on nähtävissä rekonstruoituna Alatin pikkutemppeleinä kaikkine terrakottakoristeineen huvilan puutarhassa suihkukaivopaviljongin naapurina. Sitä kannattaa katella tarkkaan, sillä siitä näkyvät, kylläkin kreikkalaisilta perittyjen, terrakottaelementtien käytännölliset funktiot.

Lähitaistelussa olevat kreikkalaiset hopliitit kuvaavat todennäköisesti Homeeristen sankareiden yhteenottoa – Faleerin Mercurius-temppelin terrakotta-akroterion katkelma.

Puutarhapaviljonki, luonteeltaan roomalainen "nymphaum", on paavillisen huvilan vaikuttavin osa, joka ilmentää 1500-luvun puutarha-arkkitehtuurin miellyttävää henkeä (ks. rakennuspiirroksia ja kuvia). Ikävä kyllä vedentulo ei ole milloinkaan riittänyt antamaan suihkukaivoille toivottua tehoa: vesi lorisee rauhallisesti alimman tason teko-luolissa, jotka reunustavat keisariajan kylpylästä tänne siirrettyä mittavaa meri-aiheista mosaiikkia.

Summary: kts. siv. 26

Vejin Hermes-pää 500-luvulta tyypillisine matkapääähineineen. Fragmentti on temppelin tärkeän akroterion-kuvan osa ja liittyy taiteelliseen kokonaisuuteen johon kuului myös "Vejin Apollon".

Yhdistysten johtokunnat

Ateenan Akropolis-museon arkaainen "Kore"
n. 540 e.Kr.

**"Kore", ungmö i festdräkt i Athens Akropolis-
museum, ca. 540 f.Kr.**

**Suomen Ateenan-instituutin
ystävien yhdistys r.y.
Föreningen Finlands
Athen-instituts Vänner rf.**

Puheenjohtaja: Heikki A. Reenpää
Varapuheenjohtaja: Jaakko Frösén
Varainhoitaja: Sirkku Kuusinen
Sihteeri: Hannu Liekso
Kanslisti: Jeanette Lindblom

Osoite:
PL 191, 00171 Helsinki
sihteeri Liekso 90-773 1217

Johtokunta:
Arjava, Antti, fil.tri.
Ericsson, Chr. H., professori
Huldén, Bjarne, diplomi-insinööri
Itkonen-Kaila, Marja, filosofian maisteri
Koski, Tuula, lääketieteen lisensiaatti
Laakso, Eino, ekonomi
Leivo, Martti fil.tri.
Frösén, Jaakko, fil.tri., akatemiaprofessori
Pietilä-Castrén, Leena, fil.tri., dosentti
Pettersson, Filip, kauppat. maisteri
Reenpää, Heikki A., professori
Schildt, Göran, filosofian tohtori
Vesala, Heimo, filosofian maisteri

Föreningarnas styrelser

Villa Lanten Ystävät – Villa Lanter Vänner r.y.

Puheenjohtaja: Pekka Korpinen, apulaiskaupunginjohtaja
Varapuheenjohtaja: Sinikka Sahi
Sihteeri ja rahastonhoitaja: Risto Valjus
(Puh: 90-694 4535)

Osoite:
PL 604, 00101 Helsinki

Hallitus:
Anja Hietanen, hammaslääkäri
Mika Kajava, dosentti
Heikki Kotila, kustannusjohtaja
Aulikki Litzen, filosofian lisensiaatti
Heikki Malme, intendentti
Eero Saarenheimo, professori
Sinikka Sahi, lehtori
Liisa Savunen, tutkija
Sirkka Stolt, kustannusjohtaja

Jumalatarta esittävä pikkuveistos tanssivien hahmojen ympäröimänä. Löytöpaikka on Nemijärven maastossa. Ajoitus on epäselvä.

Statyett föreställande gudinna omgiven av dansande figurer, funnen intill Nemi-sjön. Dateringen är oklar.

ing typical upper-class entertainments according to Attic styles. This single tomb is unique in Greece proper, as well as in the Greek East and West, owing to the thorough and lamentable destruction in the Balkan from the decline of Roman rule onwards. Greek mural art, recorded by ancient authors, is known to us only by preserved works, sherds and fragments, turned out by the vase-painters of Athens Cerameikos.

The rich material of Lucanian tomb-paintings, excavated and studied, is by no means of lesser importance, in spite of not being Greek, as they reflect the way of life of South Italian Italic tribes, soon exterminated by ruthless Roman conquerors advancing towards the South. Shown in detail are funeral scenes and dresses; mounted victorious soldiers; women in the acts of celebrating or mourning; armed young men fighting, duelling or chariot-racing. All this is presented as fast outlines scratched in soft stucco, then painted in,

by anonymous artisans, maybe provincial Greeks or local South-Italians? They are of interest to the historians as evidence for the cultural level of indigenous Italic tribes who, like the Etruscans up in the North, were enemies of the Romans and thus doomed to be erased from the sources of History.

VILLA PAPA-GIULIO

Summary:

Villa Papa Giulio, at the foot of the high plateau of the Villa Borghese and close to the modern Viale delle Belle Arti, is the Italian Govt. Museum for Etruscan antiquities, in contrast to the elder Papal collections brought together before the year 1871. From the turn of the century in 1900 the need for a special museum, to take care of objects from numerous pre-Roman sites, became apparent to the Government.

The restricted volume at disposal for exhibitions, owing to the peculiar plan of

this "garden-house" (see plans), was not sufficient, but after World War II the technical disposition of the curving galleries for a "double-decked" arrangement resulted in halls much admired by museum people in the 1950's. The renaissance villa itself acts as a framing, but should not be neglected and calls for a keen study.

The collections were brought together from centers in Southern Etruria, inclusive Etruscan Rome, but also covers sites populated by local Italic tribes such as the faliscans, with their capital Falerii – modern Civita Castellana.

The superb bronze-objects by Etruscan artisans are well represented in series of "cistae", mirrors, candelabrae and furniture, as well as the ceramic products of high artistic value from numerous potters. Two separate collections of Etruscan jewellery were purchased by the Govt. and are displayed at the second floor. Here are also found the most valuable wallpanels from painted Etruscan tombs, badly damaged by damp.

Matkaopas historiaan -sarjan teokset ovat korkeatasoisia ja monipuolisia historioita suomeksi eri maista. Valmiina on kuusi historiaa, ja kuluvana keväänä sarja täydentyy vielä kolmella niteellä. Helikonin lukijoille tarjoamme mahdollisuuden hankkia sarjan teoksia erikoishinnoin 30.6.1996 saakka.

Ilmestyneet: Danielli: Englanti (245,00/228,60) / Lintner: Italia (235,80/210,50) / Stoneman: Turkki (217,60/194,60) / Cole: Ranska (221,00/193,60) / Boatswain-Nicolson: Kreikka (197,00) / Lalaguna: Espanja (195,70) / Tulossa: Tammita-Deldoga: Intia (221,80/207,40) / Haw: Kiina (251,00/232,30) / Tames: Japani (222,00/213,20)

Hinnat: sidottu 165,- (Espanjan ja Kreikan sidotut loppuunmyyty), nidottu 145,-. Hinnat sisältävät toimituskulut ja arvonlisäveron. Tilauksen yhteydessä mainittava tilaustunnus HEL 4/96.

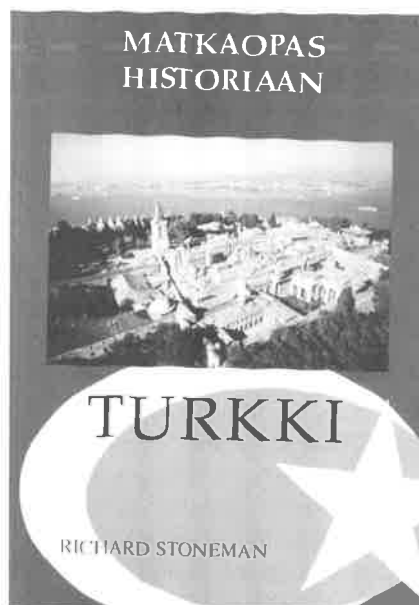
Tilaukset ja tiedustelut: Kustannusosakeyhtiö Puijo, PL 4, 70201 Kuopio. Puh. 971-2820 414, fax: 971-2820 413.

Turkista on parina viime vuosikymmenenä tullut yhä tärkeämpi matkailu-maa. Siellä on kaikkea sitä, mitä suurin osa lomanviettäjistä etsii: aurinkoa, mer-tä, hiekkaa ja luonnonkauneutta. Mutta Turkki tarjoaa myös unohtumattomia elämyksiä mahtavien historiallisten muistojen äärellä. Antiikin ystäville Turkki, Vähä-Aasia, on todellinen aar-reaitta, joka kilpailee menestyksellises-ti Kreikan ja Italian kanssa. Lisäksi tu-levat ne monet sivilisaatiot, jotka ovat kukoistaneet Turkin maaperällä jo en-nen antiikin aikaa ja sen jälkeen.

Hyvistä opaskirjoista ei ole enää puu-tetta. Mutta yksi on kuitenkin puuttunut: johdatus Vähän-Aasian historian eri vai-heisiin vuosituhansien saatossa. Tällai-nen yleiskuva on kuitenkin välttämätön, jotta historialliset muistomerkit, olivat-pa ne sitten historiallisia kaupunkeja, raunioita tai kaivausalueita, voisi miel-tää osaksi suurta kokonaisuutta ja ym-märtää niiden paikan ja merkityksen ih-miskunnan historiassa.

Tilanteeseen on nyt kuitenkin tullut parannus. Kuopiolainen Kustannusosa-keyhtiö Puijo, joka on jo joitakin vuo-sia julkaissut ”Matkaopas historiaan” ni-mistä sarjaa, toi äskettäin kirjamarkki-noille englantilaisen asiantuntijan Richard Stonemanin suomeksi käännety-n teoksen ”Matkaopas historiaan: Vähän-Aasia”, sillä suunnilleen kaksi kol-masosaa varsinaisesta tekstistä käsitte-lee aikakausia, jolloin turkkilaisista ei vielä tiedetty mitään. Vähän-Aasian, Anatolian, historiassa silmiemme edit-se kulkee kansojen ja valtakuntien saat-to, josta turkkilaiset ovat vain viimeinen, joskin merkittävä osa.

Tekijä aloittaa esihistoriallisesta Ana-toliasta. Aivan viime aikoihin saakka oli luultu, että ensimmäiset kaupunkiasu-tukset olivat syntyneet Kaksoisvirran maassa joskus viisituhatta vuotta ennen ajanlaskumme alkua, kunnes brittiläinen arkeologi James Mellaart löysi historiallisen Konyan kaupungin (antiikin Ico-nium) läheltä n. 300 km Ankarasta ete-lään Çatak Hüyükistä esihistoriallisen

Matkaopas Turkin historiaan

kaupunkiasutuksen, jonka 13 kerrostu-masta vanhimmat ovat v:lta 6800 e. Kr. ja nuorimmat v:lta 5500 e.Kr. Kysymyk-sessä on maailman tärkeimpiin kuuluva arkeologinen löytö. Paikalta löydetty esineistö, mm. seinämaalaukset ja Ana-tolian äitijumalatarta, Kybelen ja Arte-miin edeltäjää esittävät pienoisveistok-set ym. ovat nähtävissä Ankaran suuren-moisessa Anatolian sivilisaatioiden mu-seossa.

Çatak Hüyükin ja Anatolian varhai-sen pronssikauden esittelyn jälkeen ovat vuorossa Hatti, Mitanni ja assyrialai-set. Kuinka moni meistä on ollut selvit-lä siitä, että Assyrian kauppa oli 2000-luvulla e.Kr. merkittävä tekijä Anatoli-an taloudessa? Assyrialalla oli eri puo-lilla Anatoliaa yhdeksän kauppa-asemaa (”karum”), joista keskeisin, Kanesh (nyk. Kültepe), sijaitsi parikymmentä kilometriä nykyisestä Kayserista (Kap-padokian Caesarea) itään. Sieltä on löy-detty 15.000 savitaulua, jotka ovat pe-räisin 1700-luvulta e.Kr. ja joiden nuo-lenpäätekstit ovat vanhimmat Anatoli-an historiaan liittyvät kirjalliset doku-mentit.

KIRJALLISUUTTA

Vähän-Aasian valtiaskansan heetti-läisten, Troijan, ns. merikansojen, Urar-tun, Lyydian, Lyykian ja Fryygian kautta Vähän-Aasian vaiheissa tullaan Persian valtakunnan ja Vähän-Aasian kreikka-laisten siirtokuntien monipolvisiin suh-teisiin. Aleksanteri Suuren aika, helle-nistinen kausi, Rooman valta ja Bysan-tin tuhatvuotinen historia saavat keski-tetyn ja hyvin punnitun kuvauksensa, samoin turkkilaisten seldzhukkien ja osmanien keisarikunnan vaiheet ja vihdoin Turkin kehittyminen nykyaikaisek-si kansakunnaksi, armeenialaisten traagista kohtaloa ja kurdien meneillään ole-vaa taistelua unohtamatta. Tekijä selos-taa Turkin tapahtumia erittäin asiantun-tevasti aivan nykyhetkeen saakka.

Tekijän tehtävä ei ole ollut helppo – onhan kysymyksessä yhdeksän vuosituhannen ja lukuisten rinnakkain eläneiden tai toisiaan seuranneiden kansojen ja valtakuntien historia, jonka on ollut mahdollista pariinsataa sivuun. Kirjoit-taja on onnistunut tehtävässään kiitettävästi olennaiseen keskittyen. Erityistä kiitosta ansaitsee hänen suoruutensa ja puolueettomuutensa sellaisissakin arka-luontoisissa ja voimakkaita emotioita aiheuttavissa kysymyksissä kuin armeenialaisten ja kurdien kohtalo.

Teoksen ansioita lisäävät suuresti erilaiset kirjan loppuun liitetyt hakemistot: luettelot tärkeimmistä tapahtumista, suurimmista taisteluista, syntyperäisistä hallitsijoista – heettiläisten kuninkais-ta Turkin presidentteihin saakka – tärkeimmästä kirjallisuudesta ja historiallisista paikoista ja lopuksi yksityiskoh-tainen nimi- ja asiahakemisto. Teos käsittää 246 sivua ja siinä on onnistunut piirroskuvitus ynnä lukuisia karttoja.

Stoneman, Richard
Matkaopas historiaan: Turkki
Kustannusosakeyhtiö Puijo, Kuopio,
1996

Ferdinand Gregorovius: "Wanderjahre in Italien"

Tyskland, riktigare tyskspråkiga författare, står för viktiga insatser gällande Italien och italienskt liv, kanske de största som presterats för seriösa läsare i det gamla kultur-Europa. De två stora namnen är J.W. von Goethe och F. Gregorovius: den förste reste 1786-88 såsom en redan beundrad författare och även statsminister i det lilla Weimar, helt inriktad på antiken och på den homeriska diktningen, såsom bas för egen produktion. – Den senare tillhörde 1800-talet och därmed romantiken, stod för tysk universitetslärdom med litteratur- och historieforskning, men valde författarens väg och sökte sig 1862 till Italien. Här förblev han i hela tjugio år, främst i Rom såsom en metodisk forskare i stadens medeltidshistoria, men han befann sig också, bokstavligen, på resande fot då han fotvandrade i ett land ännu utan järnvägar, före det enade Italiens tillkomst med Kyrkostaten och det napolitanska kungariket ännu intakta, och med Nord-Italien under österrikiskt styre.

1854 utgav han en uppmärksammat studie över ön Corsica, medan han i tyska dagstidningar publicerade researtiklar från olika italienska orter. Dessa samlades under olika titlar, ökade i antal genom åren (1856-1877) och blev slutligen "Wanderjahre in Italien", i 5 delar. Det blev med tiden många upplagor av denna mycket uppskattade samling researtiklar (alla med tillkomståren uttagna), vilka belyste ett land och ett folk-liv som helt förändrats sedan tillkomsten av det nya Italien 1871, med kommunikationer, skolor, folkbildning, tidningar, hälsovård och en förbättrad administration – men med den katolska kyrkans makt ännu obesuren.

Gregorovius rörde sig i en tid utan hotell eller reseservice, han talade språket och uppfattade därför speciellt den sydliga landsbefolkningens brist på bokliga kunskaper och stora vidskeplighet. Han

intresserade sig för det enkla folket, för dess vardagsliv och seder och bruk, tämligen oförändrade sedan medeltiden, och hans huvudintresse var speciellt landets medeltid – inte antiken i kontrast till Goethe! Detta hindrade inte att han tidigare forskat i sin landsmans produktion gällande "Wilhelm-Meister" problematiken.

Gregorovius medeltidsintressen kom att koncentrera sig kring staden Roms brokiga och våldsamma medeltid som landets egna forskare lämnat åt sidan, och under åren 1859–1873 tillkom "Die Geschichte der Stadt Rom im Mittelalter", i 8 band. Senare översattes, på Roms stadsstyrelses försorg, verket till italienska, vilket gjorde författaren till romersk hedersborgare. Forskandet under Rom-åren kom också att beröra påvedottern Lucrezia Borgia som nedsvärtats av sin samtid, men som fr.o.m. 1800-talet rehabiliterades. Gregorovius drog här sitt strå till stacken. En annan personstudie gällde den mäktiga 1600-tals påven Urban VIII av huset Barberini och dennes roll i storpolitiken, med svåra komplikationer med kejsarmakten och med Spanien: ur denna period uppstod det 30-åriga kriget.

Under 1880-talet sökte sig Gregorovius österut i medelhavsvärlden mot Grekland, Syrien, Konstantinopel och slutligen Egypten. Under denna period tillkom dels en studie över staden Athen under medeltiden: "Geschichte der Stadt Athen im Mittelalter", och en annan över den bysantinska kejsarinnan Athenais: "Geschichte einer bysantinischen Kaiserin". Vid tiden för dessa resor hade Gregorovius redan lämnat Rom för att bosätta sig i München, under 1800-talet ett mycket livaktigt centrum för vetenskap, konst och litteratur. Här dog han 1891 sjuttioårig. Under dessa sena år redigerade han sina "Römische Tagebücher" vilka utgavs posthumt.

Såsom av detta framgått är Gregorovius ständiga intresse medeltiden, med-

an han knappt nämner antiken eller dess kvarlevor, eller sin landsman Winckelmann som i egenskap av den konstsamlande kardinal Albanis bibliotekarie under sent 1700-tal utgav sina grundläggande konstfilosofiska arbeten om den grekisk-romerska skulpturen, vilka så beundrats av Goethe.

Gregorovius öhjärtar är däremot germaner i Italien: goter, langobarder, normanderna i syd-italien, hohensstauffer och tysk-romerska kejsare. De tänkvärda byggnadsverken är hohensstauffernas spektakulära borgar och jaktstätt i Apulien, och förf. filosoferar gärna om de stora italienska adelsätternas germanska eller tyska blod, men utan att gå till tysk chauvinism. Han är orubblikt saklig, en god observatör som bygger sitt skrivande på självsyn och som även i de mest avlägsna bergsbyar går till grunden; t.ex. med ännu kvarlevande språkrester, med hedniska riter konserverade under kyrkliga sedvänjor, eller kvarlevor av den oändligt seglivade feodalismen i samhällen av mycket rika och av mycket fattiga. För den som i nuet rör sig ute i periferierna och finner det ännu levande förflutna förbryllande är Gregorovius framställningar, grovt 100 år tillbaka i tiden, ett ypperligt och främst hållbart material. "Wanderjahre" är en outtömlig källa för vetande (och är väl värd det pris 1920-talsupplagan, illustrerad med äldre dåtida stick, kan betinga sig antikvariskt.) Nya upplagor är inte bekanta för anmälaren.

Till de stora tyskar som utfört betydande insatser inom italiensk historieforskning, som inte berör antiken, bör ytterligare nämnas Ludwig von Pastor, vars monumentala verk "Geschichte der Päpste" slutfördes 1913, och som blev mycket uppmärksammat inom Vatikanen närstående kretsar. Det kompletta verket jämte översättningar står i en speciell vitrin i Vatikanska Bibliotekets utställningsgalleri med en bronsbyst av författaren.

Bluffarin viinikäsikirja

Eyres, Harry: Bluff your way in wine
The Bluffer's Guides, England 1987
Ruotsalainen laitos: Urban Dahlberg:
Bluffarens Handbok – VIN
Dahlberg Production AB, Stockholm
1989, 62 sivua.

Ruotsalaiset käänsivät jokunen vuosi sitten omalle kielelleen englantilaisen Harry Eyresin kirjasen Bluff your way in wine. Ruotsalaisten mukailtu laitos sai nimekseen Bluffarens Handbok – VIN. Nimen epäilyttävyydestä huolimatta kirjan lukemisesta on sekä hyötyä että iloa.

Heti johdannossa tekijä herättää lukijan kiinnostuksen sanomalla, että harva asia on niin mystiikan ympäröimä kuin viini. Hänen mielestään bluffarin ei kuitenkaan tarvitse häkeltyä. Tietyllä, hyvinkin hallittavissa olevalla tietomäärällä vinstofilit voi pitää kurissa. Varovaisuus on kuitenkin tarpeen. Millään muulla alueella ei näet tekijän mielestä ole niin suurta vaaraa paljastaa tietämättömyyttään eikä millään muulla alueella tietämättömyyden paljastuminen ole yhtä katkeraa. Niin voi olla. Onhan kyse sentään sellaisten perustoimintojen alueesta kuin syöminen ja juominen.

Koska näytävä bluffikaan ei synny tyhjistä, kirja antaa tavallisimmat tilanteet kattavat tiedot. Esitietoja ei edellytetä. Bluffari on tyyppinä esiinpyrkivää lajia. Hänen tarvitsemansa tiedot voivat olla suppeita ja vähän pinnallisiakin, mutta niiden on oltava terävintä kärkeä. Kirjan tekijä on pitänyt tämän hyvin mielessään.

Tukevan pohjan luomiseksi käsitellään luvussa Grunderna viiniin ja sen käyttöön liittyvät yksinkertaiset perusasiat. Jokainen tuntee ne ennestään, mutta valitusta teemasta johtuen niistäkin löytyy huomionarvoisia yksityiskoh-
tia. Bluffarin ei esimerkiksi tarvitse tietää mitään marja- ja hedelmäviineistä, koska niissä ei ole mitään bluffipotentiaalia. Niistä näet puuttuu mystiikka.

Luvussa Prova eller dricka kirjan tekijä huomauttaa, että viinin arviointi-

maistelu ja viinin nauttiminen (att prova och att dricka) ovat olennaisesti eri asioita. Provingar genomförs endast för att drickandet ska bli mer legitimt och trevligt. Det är lite som att jämföra musikvetenskap och musik. Viinin nauttiminen on puhdasta iloa. Arvoviiniä nautittaessa on kuitenkin järkevästi soveltaen noudatettava ainakin joitakin ”pruvista” tuttuja menettelytapoja.

Vinprat-luvussa sitten todetaan, että on ihmisiä, joille viinin nauttiminen ei riitä, ei edes arviointimaistelu ja nauttiminen. Heidän täytyy lisäksi saada puhua viinistä. Siihen bluffarinkin on pakko varautua ja valmentautua. Näköaistihavaintojen kuvaaminen on kohtalaisen helppoa. Hajuaistihavaintojen kuvaileminen ei enää kaikilta yhtä helposti onnistu. Jo sanojen ”tuoksu, aromi ja bouquet” (doft, arom eller bouquet) käyttö vaatii asiaan syventymistä. Kirjan tekijä toteaa, että epäilemättä tuoksun kuvaamiseen voi käyttää melkein mitä sanoja tahansa: orvokki, tryffeli, lakritsi, liitu, hikinen satula, märät sukat jne. Täysin henkilökohtaiset kuvailut ovat vastaansanomattomia, esimerkiksi ”Tämä viini tuo mieleeni erään illan Kreetalla”. Jos viini ei tuoksu mitään, kirja ehdottaa sanottavaksi vaikkapa ”aito tuoksu, eikö vain?” (okonstlad doft, inte sant?). Maun kuvaamisessa joudutaan käyttämään paljon metaforia – en poets dröm, men bluffarens mar-dröm. Bluffari joutunee harjoittelemaan väistelytekniikkaa. Ruotsinkielen sana ”uttalad” kuuluu olevan aina käypä termi. Suomeksi voisi ehkä sanoa ”leimallinen” tai ”tunnusomainen”. Jos arvioija ei määritelmäänsä yleistä vaan tarkoittaa vain edessään olevaa viiniä, niin mitäpä tuohon vastaan sanoisi.

Siihen, mikä koetaan viinin makuna, sisältyy maku-, haju- ja tuntoaistimuksia. Etenkin vanhassa viinissä – mutta ei liian vanhassa – nämä muodostavat niin monimutkaisen yhdistelmän, että sen kuvaamiseen kenenkään analysointitikyky ja sanat eivät tahdo riittää. Joku

asiantuntija onkin sanonut, että viinin maun vertaaminen muihin makuihin on melko turhaa. Viinin maku on omansa – ehkä juuri se ”uttalad”. Bluffarin vaikeudet muodostuvat eritoten siitä, että hän ottaa mittaa asiantuntijoista. Siksi bluffari tekeekin niin kuin puheena oleva kirja neuvoo, käyttää sanoja vasta siten, kun se on ehdottoman välttämätöntä. Sen sijaan hän harjoittautuu käyttämään puhuvasti kahta seuraavaa kirjan suosittamaa keinoä:

1. Läten som uttrycker antingen avvaktande försiktighet (”Hmmm...?”) eller entusiasm (”Mmmm..., aah!”), samt grimaser (höjda ögonbryn, plirande ögon, sammandragna läppar) är bra att ta till, och de binder dig inte vid någon direkt åsikt.

2. Ordet ”ja” passar i de flesta fall. Det kan sägas på oändligt många sätt – tvekan-
de, undrande, frågande, trevande, jakande, bekräftande, bestämt, uppskattande, entusiastiskt, extatiskt. Det kan upprepas, på ett kort slut-på-diskussionen-mässigt sätt (”Ja-ja!”) eller i en hög upphetsad ton (”Jajajaa!”)

Luku Att köpa vin koostuu etupäässä tavallisimpien rypälelajikkeiden ja eri maiden viinien lyhyestä esittelystä. Bluffari saa säkenöivät ohjeet. Hänen on ainakin tiedettävä, että snobistisin kaikista viineistä on punainen Bordeaux. Kuuluisimmat ranskalaiset viinit on tunnettava ainakin nimeltä. Jos tilaisuus tarjoutuu, bluffari voi väittää, että La Mission Haut-Brion on parempaa kuin Haut-Brion tai sitten huonompaa. Voi myös huomauttaa, että Palmer (3. cru) oikeastaan kuuluisi 1. cruhun. Jos joku toinen maksaa, bluffarin viinivalinta arvokalan seuraksi on Meursault, Corton-Charlemagne tai Montrachet.

Konjakkisnobin käsittelyä varten kirjan tekijä antaa bluffarille tosimiesmäisen neuvon: En effektiv anti-snobbtaktik är att ha en flaska billig spansk (Fundador) eller grekisk (Metaxa 7 Star) brandy i reserv, att med en flott gest fylla på rejält åt snobben och säga ”Jag har ett slags pervers smak för något riktigt grovt – har inte du? Det svider som satan men man riktigt känner hur gott det gör”.

PARIISI LONTOO AMSTERDAM BRYSEL
LOS ANGELES BOSTON DUBAI JEDDAH
KATHMANDU CASABLANCA JOHANNESBURG LAGOS SYDNEY PERTH PARIISI

City

*Rooma,
Ateena,
Wien,
New York,
Pariisi,
Peking...
Ja lähdöt
kotikentältä.
Mukana
40 kiehtovaa
kaupunkia.*

*Kaikki edullisempia
kuin ikinä uskot!*

MatkaKaleva

Helsinki, yhteinen vaihde (90) 61811,
sekä toimistomme kautta maan.

Ateena-Instituutti- ystävien matkatoiminta

Prof. Jaakko Frösénin johdolla 12.-20.10.96 toteutettava Jordanian matka tuli loppuunmyydyksi muutamassa päivässä. Mahdollisuutta toistaa matka samalla ohjelmalla heti edellisen matkan jatkeeksi harkitaan, mikäli kiinnostuneiden määrä osoittautuu riittäväksi.

Kulttuurimatka Moskovaan.

Syyskaudella -96 suunnitellaan viikonloppumatkaa Moskovaan pääkohteena Puskinin museossa vast'ikään esillepantu Heinrich Schliemannin v. 1873 löytämä pronssikautinen Troijan kulta-äärre.

Teatteria Helsingissä.

Syksyllä järjestämme teatteriretken Kansallisteatterin pienelle näyttämölle, jossa esitetään Arto af Hällströmin ohjaama komedia "Antiikin tarinoita".

Matkaryhmän kehittyessä on lisäksi mm. matkat Kyprokselle, Israeliin ja Italian etruskialueille sekä kotimaisiin kohteisiin. Matkoista yksityiskohtaisemmin jäsenkirjeissä.

Christine ja Göran Schildtin Säätiö tiedottaa:

Saatuaan vuoden 1995 tilinpäätöksen johtokunta päätti aloittaa apurahojen suoritukset Säätiön varoista seuraavasti: 28.2.-96 päivätyn pöytäkirjan mukaisesti.

- A) Alvar Aalto Säätiölle 20.000 markkaa säätiön toiminnan rahoittamiseksi.
- B) Chr. H. Ericssonille Säätiön "Ikaros-palkinnon", tällä kertaa suuruudeltaan 20.000 markkaa, palkintona hänen teoksistaan "Grekernas gyllene växter" ja "Strövtåg i Anatoliens Hellas", joille on liemaa-antavana syvälinen asian-tuntemus ja mukaansatempaava esitystapa.
- C) Suomen Ateenan Instituutin sihteerille Maria Martzoukoulle 10.000 markkaa tunnustukseksi hänen lukuisista käännöksistään suomesta kreikkaan, niiden joukossa mm. Kalevala ja keskeisiltä osin Väinö Linnan Tunteamaton sotilas, jotka ovat vaatineet suurta kärsivällisyyttä ja tyyllilistä taitoa.

Christine och Göran Schildts Stiftelse meddelar:

Stiftelsen har efter redogörelsen för året 1995 beslutat inlämna utdelandet av sina medel enligt följande: enl. protokoll dat. 28.2.-96.

- A. Till Alvar Aalto Stiftelsen mk 20.000 för stiftelsens verksamhet.
- B. Till Christoffer H. Ericsson Stiftelsens "Ikaros Pris" nu mk 20.000 såsom erkännande för hans sakkunniga och litterärt medryckande böcker Grekernas Gyllene Väster och Strövtåg i Anatoliens Hellas.
- C. Till sekreteraren vid Finland Atheninstitut Maria Martzoukou mk 10.000 för hennes många tålmodigt genomförda och stilistiskt krävande översättningar från finska till grekiska, bl.a. av Kalevala samt såsom huvudöversättare också av Väinö Linnas Tunteamaton Sotilas.

Albanojärvi taustalla Castel Gandolfo

Rooman ympäristön viinejä

Roomaa ympäröivä Lazio (Latiumin) maakunta kuuluu Keski-Italian viinialueeseen. Se on tuotannoltaan yksi Italian suurimmista viinimaakunnista, mikä voi tuntua vähän yllättävältä. Maakunnan viineistä ei kai yleisesti juuri muita tunneta kuin Frascati ja ehkä lisäksi nimeltään arvoituksellinen Est! Est!! Est!!!. Frascati tosin onkin yksi Italian myydyimmistä viineistä, ja Est! Est!! Est!!! on ainakin tarinastaan kuulu. Lazio ainoita merkittäviä viinejä nämä kuitenkin eivät ole.

Albanon ulkopuolella sijaitseva hautamonumentti

Lazio eteläosan viinejä

Lazio kuuluisin viinialue on Castelli Romani eli Albanovuorten alue, joita-kin peninkulmia Roomasta kaakkoon. Samoilta seuduilta olivat kotoisin jo antiikin roomalaisten kuuluisat viinit Albanum, Setinum ja Signinum. Nykyisin Castelli Romani käsittää kahdeksan keskuspaikkakuntansa mukaan nimettyä DOC-aluetta. Castelli-alueen viinit ovat pääsääntöisesti valkoviinejä. Eri DOC-alueiden viinien välillä tarkka-aistinen voi havaita eroja, mutta suurimmat erot nykyisin ovat sittenkin eri tuottajien välisiä.

Frascati DOC, Castelli Romani -alueen ja koko Lazio päävalkoviini, on aikoinaan ollut kuuluisuuksien suosimaa ja uskottavasti omaleimaisempaa kuin nykyisin. Erään asiantuntijan mukaan vanhan tyylin Frascati oli omaperäisen aromikasta, "sekoitus omenia ja pähkinöitä sekä erikoista ja ihmeellistä voimaisuutta, joka häilyy kerman ja toffeen välillä". Tällaista vanhaa Frascatia toiset yhä kaipaavat, toiset taas iloitsevat Frascatin uusista ja heidän mielestään paremmista ominaisuuksista. Frascati voi olla kuivaa, puolimakeaa (amabile), makeaa (dolce tai cannellino) tai

Matkojen varrelta

kuohuvaa. Ainakin **Colli di Catone**, **Villa Simonen** ja **Fonta Candidan Vigneti Santa Teresan** Frascati ovat saaneet asiantuntijoilta tunnustusta. Frascatin ruokakumppaniksi sopii – niin väitetään – melkein mikä tahansa ruoka, erityisesti perinteiset (nyky)roomalaiset ruuat. Alko on puolestaan huolehtinut siitä, ettei Frascati "ulkomailla käymätömillekään" aivan vieras ole.

Castelli Romani -alueen toiseksi suurinta tuotantomäärää edustaa **Colli Albani** DOC ja komanneksi suurinta **Marino** DOC. Kumpaakin tuotetaan Lago Albanon seudulla, ja molemmat ovat valkoviinejä. Kun Aineiaan pojan Ascaniuksen perustama Alba Longakin, Rooman emäkaupunki, sijaitsi siellä jossa-kin Albanojärven länsirannalla, niin historianystävälle lankeaa kuin luonnostaan lounas Castel Gandolfossa ja pullo Colli Albania – ja ehkä vauhtiin päästyään vielä pullo Marinoakin. Kumpaakin on sekä kuivana että makeana. "Andiamo a Castello a bere un bicchiere di vino genuino, a fare colazione in uno dei tanti tipici locali che si affacciano sul lago". Siellä lounaalla saattaa sitten olla hyväksitietää, että bruschetta-alkuruoka vaatii Colli Albania, kala taas Marinoa. Ylipäätään viininvalinta Rooman seudulla on helppoa. Hätätilassa tarvitsee vain muistaa nimet Frascati ja Marino. Väitetään näet, että ne ovat parhaat roomalaisruokien kumppanit.

Nemin kaupunkinäköymä

Paola di Mauro valmistaa Albano-vuorten tuliperäisessä maaperässä kasvaneista Merlot- ja Cesanese-rypäleistä suosittelemisen arvoiseksi katsottua punaviiniä **Colle Picchioni**. Samalla tuotajalla on myös kaksi palstaviiniä, **Vigna del Vasallo** ja **Vigna Due Santi**. Jälkimmäinen pullo tuntuisi sopivan erityisen hyvin säteilevän nuorenparin pöytään. Edellinen kuuluu ikääntyvän avio-
parin pöytään.

Colli Lanuvini DOC on keisari Caligulan laivoista kuuluisaksi tulleen Nemi-järven eteläpuolella tuotettu kuiva, puolimakea tai makea Castelli Romani -alueen valkoviini. Kuivana se on hyvä kalaviini. **Montecompatri-Colonna** DOC on kuiva tai puolimakea valkoviini, jota tuotetaan Colonnan, Montecompatrin ja parin muun kunnan alueella. Etiketissä voi esiintyä Colonnan, Montecompatrin tai kummankin nimi. **Zagarolo** DOC -valkoviiniä tuotetaan Zagarolon ja Gallicanon kunnissa Frascatin, Montecompatrin ja Colonnan koillispuolella. Viini voi olla kuivaa tai makeahkoa. Nämä viimeksimainitutkin kuuluvat Castelli-alueen viineihin.

Lago di Nemistä kaakkoon on vielä kaksi Castelli Romani -alueeseen luetavaa DOC-alueita, joista kumpikin tuottaa sekä valko- että punaviinejä. Lähimpänä järveä on **Velletri** DOC ja kauempana **Cori** DOC. Velletri bianco on kuiva tai puolimakea valkoviini, jota suositellaan alkupalojen, kalan ja keittojen seuraksi. Velletri rosso kuuluu sopivan latiumilaisen Spaghetti alla carbonaran (spagettia, ilmakuivattua siiankyliä, parmesaaniraastetta, munankeltuaista) sekä – yllättävästi – latva-artistikan

kanssa. Ikääntynyt Velletri rosso maistuu erityisesti paistien ja naudanlihapatojen kera. Punaisen Velletrin tarjoilulämpötila on 18. Cori bianco on kuiva, puolimakea tai makea valkoviini ja Cori rosso pehmeä punaviini.

Albanovuorten eteläpuolella, puolisensataa peninkulmaa Velletristä etelään, sijaitsee **Aprilia** DOC -alue. Se on jo Castelli Romani -alueen ulkopuolella ja käsittää Aprilian lisäksi Cisternan ja Latinan kunnat. Tältä alueelta ovat peräisin punaviinit Merlot di Aprilia (joka viime kesänä tuli Alkonkin tuotevalikoimaan) ja Sangiovese di Aprilia sekä valkoviini Trebbiano di Aprilia. Merlot di Aprilia sopii hyvin sianlihan ja kanan kumppaniksi, Sangiovese di Aprilia on risottojen ja pastaruokien viini. Trebbiano di Aprilia on käypä kumppani äyriäisille, simpukoille ja kalalle.

Frascatin Villa Aldobrandini

Lazion ainoiksi todelliseksi laatuviineiksi on sanottu Boncompagni Ludovisin **Fiorano** ja Luigi Colacicchin **Torre Ercolana**. Molemmat ovat punaviinejä, mutta Fiorano on myös valkoviininä, joka sekin kuuluu olevan laadukasta. Nämä viinit eivät ole olleet DOC-viinejä, mutta viime aikoina on tapahtunut muutoksia, jotka luultavasti koskevat näitäkin viinejä. Fiorano tuotetaan Rooman ulkopuolella lähellä Ciampinon lentokenttää. Torre Ercolana on kotoisin Anagnista. Fiorano kuuluu vaativan vähintään kymmenen vuoden kypsytysajan, mikä jo kertoo jotakin sen laadusta.

Eteläisimmässä Laziossa tuotetaan kahta sävähdyttävää nimeä kantavaa vii-

niä: **Cecuboa** ja **Falerno del Lazia** tai **Falernumia** (Falerno tuotetaan myös Campanian puolella). Cecubo on punaviini, Falerno del Lazio joko puna- tai valkoviini. Molemmat punaviinit ovat terveen maalaismaisia, niin kuin maan antimien tuleekin olla, ja niitä tuottaa Cantine Cenatiempo. Punaisesta Falernosta **Villa Matilde Riservaa** pidetään parhaana.

Rooman itäpuolella kulkevan vuoris-
toselänteen länsireunalla on **Cesanese** DOC -punaviini-alue. Rypäleensä ja keskeisten tuotantopaikkakuntiansa mukaan viineillä on nimet Cesanese di Olivano Romano, Cesanese di Affile ja Cesanese del Piglio. Ne ovat kuivia tai eriasteisesti makeita ja voivat olla myös poreilevia tai kuohuvia.

Lazion pohjoisosan viinejä

Tyrrhenanmeren rannikolla puolisensataa kilometriä Roomasta luoteeseen on **Cerveterin** DOC-alue, jossa voimakkaiden, miellyttävien punaviinien ohella tuotetaan myös kuivia ja puolimakeita valkoviinejä. Hieman etelämpänä samalla rannikolla, Fiumicinon lentokentän lähellä, on Maccaren tila, jonka **San Giorgio** -punaviiniä on kiitetty erityisen hienoksi.

Lago di Bolsenasta itään, Umbrian rajalla, on jokunen **Orvieto**-valkoviiniä tuottava kunta (pääalue on Umbrian puolella). Viini voi olla kuivaa tai makeahkoa. Sitä suositellaan vihanneskeit-

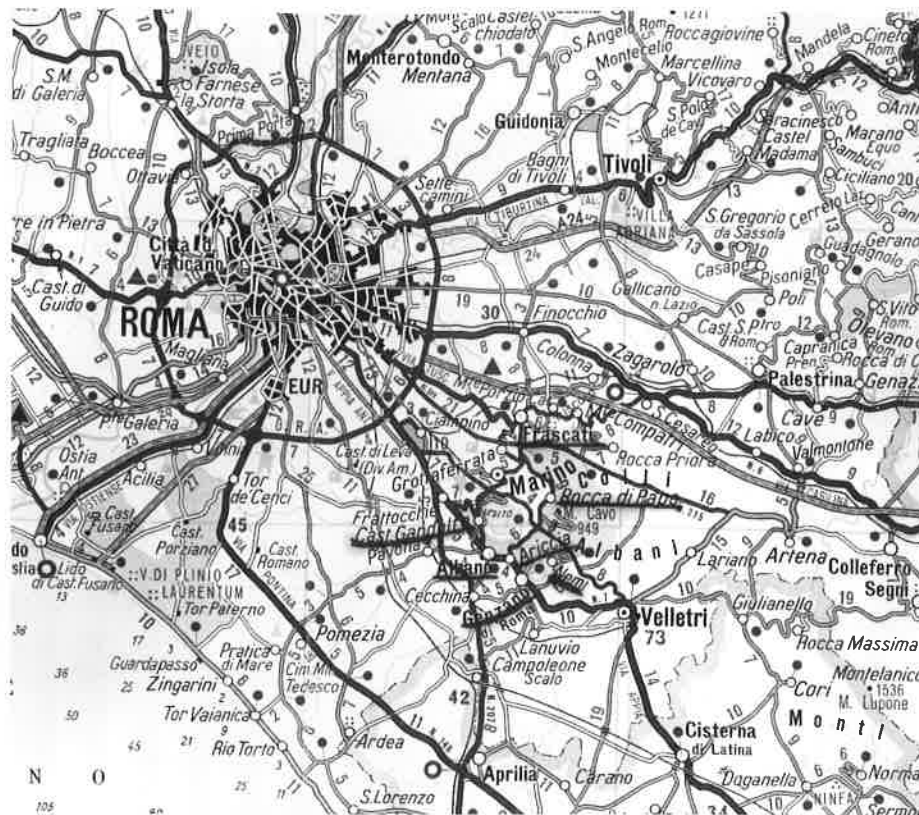
Cori Herkules-temppeleineen

tojen ja kevyitten kalaruokien kumppaniksi. Makeampi tyyppi kuuluu olevan oivaa seuraa ilmakeisvatsalle kinkulle ja melonille – eikä tätä yhdistelmää voi jättää kokeilematta.

Lago di Bolsenan ympäristössä tuotetaan valkoviiniä, joka kietoo – tai on joskus kietonut – ihmisen pauloihinsa. Siitä lähtien, kun tämä viini joskus 1100-luvulla keskeytti korkea-arvoisen saksalaisen kirkonmiehen – nimikin tiedetään, mutta jääköön se tässä mainitsematta – Rooman-matkan, se on tunnettu nimellä **Est! Est!! Est!!! di Montefiascone**. Tarina on lyhykäisesti kerrottuna seuraava: Mainitun kirkkoruhtinaan edellä matkaava ammattitaitoinen palvelija, kai hovimestari, merkitsi saamansa tehtävän mukaisesti sanalla Est! (=vinum est bonum) paikat, joissa oli tarjolla kunnollista viiniä. Montefiasconesta sitten löytyi laadussaan muut moninkertaisesti ylittävä viini. Tämä vaati jo merkinnän Est! Est!! Est!!!. Paikalle saavuttuaan kirkkoruhtinas maistoi viiniä ja mieltyi siihen niin, että Rooma ja Henrik V:n kruunajaiset – sitä vartenhan matkalla oikeastaan varsinaisesti oltiin – unohtuivat. Mies jäi Montefiasconeen ja kuolikin siellä. Vähän nyt jo vanhahtavaa päättelyä ”apater hoc, propater hoc” käyttäen päädyttiin tulokseen, että hän kuoli viiniin.

Tapahtuman historiallisuus on joskus yritetty kyseenalaistaa, mutta käsittääkseen ettei se ole voinut onnistua, tarvitsee vain lukea, mitä Oscar Wieselgren asiasta tietää: ”Hans sörjande tjanare stannade kvar i staden och ombesörjade att över honom lades en gravsten i kyrkan San Flaviano, vilken ännu är att beskåda i dess krypta. Stenen framställer en liggande man, och inskriften lyder: ”Est Est Est Pr nim est hic Io Deus do meus mortus est.” Kompletterad och tolkat skulke inskriften betyda: Est Est Est. På grund av för mycket est har min herre Io Deus avlidit här.” (Vinot, 1953.) Tosin Wieselgrenkin sitten osoittaa vähäuskoisuutensa kertomalla, että professori Vilhelm Lundström on osoittanut,

Rooman lähiympäristö suurine moottorteineen: vas. Meri; oik. matalahko vuoristorintama viinikaupunkeineen. Etelässä alhaalla entiset malariasuoalueet uusine viljelyskeskuksineen kuten Aprilia ja Cisterna.

”att inskriptionen av allt att döma mejslats in på gravstenen långt efter dess tillkomst”. Mitä sitten, jos onkin osoittanut. Tapahtuma jatkaa elämäänsä tarinassa ja montefiasconelaiset kaatavat asiaankuuluvana vuosipäivänä tynnyrin viiniä sankarin haudalle. Sapieni sat. Alkokin pitää jatkuvasti kaupan Est! Est!! Est!!! di Montefiasconea.

Lago di Bolsenan länsipuolella tuotetaan makeaa punaista jälkiruokaviiniä **Aleatico di Gradolia**. Viini on hedelmäistä ja samettisen pehmeää, orvokin ja ruusun tuoksuista. Ruokakumppaniksi sopivat vähäsokeriset mantelijälkiruokat. Myös vasta padasta nostetut munkit pitävät tästä viinistä.

Lopuksi

Asiantuntijat voivat arvioinneissaan vähätellä Lazion viinejä tai sivuuttaa ne kokonaan. Rooman-kävijää sen ei tarvitse pelästyttää. Viiniasiantuntijan pruvvipöydässä asiat ovat koko lailla toiset kuin viineihin erikoistumattoman matkailijan colazione-pöydässä jossain Frascatin tai Castelgandolfon trattoriasa. Paikallisuus ja historia lisäävät Latiumin ja Etelä-Italian viinien elämyksellisyyttä. Historianystävälle – viiniasiantuntija tai ei – riittääkin, että Forum Romanumilla vietetyn päivän jälkeen lasissa on Cecuboa tai Falernumia. Tässä kun periaate ”nomina sunt odiosa” ei päde.

Seinämaalauskatkelma Pompejista: ns. Sappho: Fragment av väggmåleri från Pompeji, kallad Sappho.